

TOLNAI REGÉNYTÁRA

EGY NEMZETI RABLÓVEZÉR

KRÚDY KÁLMÁN HŐSTETTEI

IRTA:
KRÚDY GYULA

BUDAPEST, 1922.
TOLNAI VILÁGLAPJA R. T. KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5572-58-6 (online)
MEK-15202

TARTALOM

ELŐBESZÉD.
A TÖRTÉNET.
A LEGENDA TOVÁBB FOLYIK.
A LOSONCI LEGENDA.
A GAÁL-LEÁNYOK.
A PAJKOS KRÚDY UTOLJÁRA MEGJELEN.

A MEGYE VIZSLÁJA.
A SZURDOKI SZÉLKAKAS.
A ZÖLDHARISNYÁS NŐ.
A MADRIDI DAL.
BLANKA.
PESTEN LAKOTT EGY FUVOLÁS.

ELŐBESZÉD.

Régi magyar világunk, szokásaink, gondolataink és életmódunk előttünk, maiak előtt jóformán érthetetlenek. A száz éves magyart az új idők gyermeke éppen olyan messziről látja, mint ő-Egyiptom lakosait. Mintha századok volnának köztünk és nagyapáink között. Mosolygunk az öregek furcsaságán, bogarain: nem értjük őket, csinyjeiket, ifjúságukban elkövetett cselekedeteiket, melyeket ők hőstetteknek látnak, mi csendesen lenézzük. Ha kedvem olykor jég-szürke öregek társaságába visz, - vannak még, megvannak még, igaz, elrejtőzve, - úgy érzem magamat, mintha a Belváros egyik-másik vén sikátorában járnék ködös őszi alkonyaton. Nekik más ismerőseik vannak, nekik más gondolataik vannak. A modern ifjútól éppen olyan messzire esnek, mint a pogány magyar, aki álmát a szabolcsi homokbuckákra alussza. A „negyvennyolc” előttiek - akik meglett, megállapodott emberek voltak már a nevezetes időpont előtt, - általában nem is érthetnek meg bennünket. Az aggok szellemi világa, - akinek még van szellemi világa, - mintha megállt volna annál az ágyudörgésnél, mely utoljára hangzott el a komáromi falakról. A későbbi évtizedek eseményei, a kiegyezés és a többi nevezetességek mintha meg se történtek volna. Mintha csak olvastak, vagy hallottak volna róluk. „Deák Ferenc, - mondta egyszer gyerekkoromban a pazonyi nótárius, - hallottam róla. Ügyes prókátor volt! De beszéljünk inkább Wesselényiről, a híres, erős Wesselényiről. Minden magyarnak olyannak kellene lennie, öcsém!” Ki tehet arról, hogy a pazonyi nótárius előbb született, mint a prókátor? Általán azt vélem, hogy az élet, akármennyire megforgat bennünket, új ruhákat ad és új szemüveget mindenik X-nél, öregségünkben visszatérünk ifjúságunk hőseihez. A kályha mellett, míg odakünn karácsonyi kedvvel esik a hó, a nagyapák szívesebben emlékeznek huszéves koruk bolondságaira, mint a serény férfiévek alakjaira.

Gyermekkoromba kellett visszamenni a pazonyi nótáriusért és társaiért, akik a Martinovics nevet még mindig suttogva emlegették, - a mai öregeim, az álmok, a délibábok, ábrándok öregei. A bujdosók kora - a forradalom utáni esztendő, - regényesen, nagyszerűen vésődött be az öreg emberek emlékezetébe. Kléh István, a nevezetes öreg ur, mondta egyszer a Sasok társaságában: „Azok voltak életem legszebb évei. Csupa álomban éltünk. A szomszédunkban lakott egy siket varga: az minden reggel ágyudörgést hallott... Itt vannak, visszajöttek!... Mindenki tervezett, reménykedett. A valót senki sem látta, az ábrándok rózsaszínű képei töltötték meg az emberek lelkét... Szinte rosszul esett, midőn fölébredtünk, hogy most már minden rendben van, többé semmi rendkívüli nem történhet a világban.”

A délibábok kora volt az; - a múlt század magyarjainak a regényessége, szinradiassága kellett ahhoz, hogy a szomorú esztendő derülten - mint egy kalandos regény - éljen emlékezetünkben.

A bujdosó honvédek, a drótos-tótok, - mind megannyi összeesküvők a hatalom szemében, de a nép előtt a régi forradalmi idők visszatérésének hirthozó fecskéi.

Még ma is mutogatják azt a szép öregasszonyt a pesti társaságban, aki az ötvenes években drótos-tótnak öltözve szöktette el vőlegényét Kufsteinből.

Igaz-e a legenda?... Kufsteinből még a drótos-tótok sem szöktethettek el senkit. Jó börtön volt az. De hát éppen az az érdekes a legendában, hogy olyan nagyon valószínűtlen.

Abból az időből csupa regényes, megbizhatatlan igazságu történetek maradtak fenn. Az emberek fantáziája mindent nagyobbra látott a valónál, az ábrándok, álmok elvették a tisztánlátásukat. Így eshetett meg, hogy egyszerre négy Petőfi Sándor bujdosott az ország különböző vidékein. Nem mulott el hét, hogy az emberek hírét ne hallották volna annak, hogy Klapka a határon áll negyvenezer emberrel... Legendák kora. Szép idők. Ha ma szólsz róluk

öreg emberrel, fölpirul az agg arca és suttogva mondja: „Tele volt a pincém puskaporral, fegyverrel... Csak jött volna!” - A hölgyi szívek fennen dobogtak. Hisz ha ők nem lettek volna, valóban meghal vala a nemzet! Az asszonyok az ő erős fantáziájukkal, ábrándozásra hajló lelkükkel sok csüggedt, elborult magyarban tartották a lelket. A lengyelek vidámságukat hozták a leigázott hazájukból, meg azt a híres busuló nótát, mely a két magyar hazában évtizedekig hangzott.

Regényes, ábrándos idők! Ennek a kornak volt a hőse, csinytevő pajkosa Krúdy Kálmán. A legendák tán sok mindent hozzáragasztottak az alakjához, vagy kisebbittek rajta (még az élesszemű Lónyainé is, naplójában, a jeles kortörténelmi könyvben úgy emlegeti őt, mint egy félistent!), de mindenesetre érdekes alak volt. Kalandor, vagy hős? Mind a kettő. Volt az alakjában valami Rákóczi diákjaiból, Jávorkából, de zsvány is lehetett volna, mint Rózsa Sándor. Azok a regényes idők kellettek hozzá, hogy olyan nevezetes legyen, mint amilyen volt...

Ő utána már megvirradt; új, prózai idők következtek. A szinpadias, görögtüzes világnak egyszerre végét vetette a poros kabátu megyei fiskus. Kijózanodtak az emberek.

A Krúdy Kálmán alakja: egy darab regényes magyar történelem. Nem sok, egy évtized. De lássuk, hogy fajtánk, amely a bölcs mérsékeltségnek soha sem volt barátja, egykor mily kalandos, ábrándos volt, asszonyaink mily hősök és a férfiak mily csüggedtek és a mai embernek mily különös, fölfordult világot éltünk alig ötven esztendeje.

Krúdy Gyula

A TÖRTÉNET.

Ugy siet-e még az Ipoly a nógrádi halmok között, mint akkor sietett, mikor Krúdy Kálmán betyárkodott a partjain? Hej, az az Ipoly hűtlen folyó! Hogy szeretik itt őt! Mintha a síkság is csak neki volna, a halmok az ő kedvéért lennének, partján a mezők neki öltözködnének föl gyönyörű köntöseikbe, lányok, menyecskék róla dalolnak, - mégis úgy fut, igyekszik innen a napsugaras tájról a vén Dunába, mintha nem marasztaná semmi! A füzek szerelmesen ráhajolnak, mintha valami titkot locsogna nekik a folyó, vagy valami pletykát susognának fodrozó hajjai a pajkos Krúdyról: már megint itt járt... Itt járt? Tán itt is van? A kovácsi-i réten elkiáltja magát egy formás, fehérlábu palócmenyecske:

- Itt a pajkos Krúdy a kukoricásban!

Hej, vége lett egyszerre a sarjuszedésnek. Gereblyét, sarlót inkább ott felejtene a szemérmes menyecskék, lányok, csak hogy a pajkos Krúdy be nem érhesse őket. Futnak a falu felé, mint a megriasztott jércék: itt a pajkos Krúdy! A kukoricából pedig most előlép valaki: Cifra szür van rajta, árvalányhaj a kalapja mellett. A kalap alól egy pár erős, mosolygó kék szem néz a menekülők után. Sugár, deli fiatalember, kunkorgó kis fekete bajusszal. Kék szem, fekete haj: vajjon miért menekültek úgy a menyecskék? A rossz hire miatt tán, vagy udvariatlan volt a nőkhöz a pajkos Krúdy? A jó Isten tudna eligazodni ezeken a szemérmes palócmenyecskeken! Néha olyan ijedősek, különösen ha sokan vannak, mint a foglyok az őszi tarlón, máskor, egyedül, szembenéznek a legnagyobb veszedelemmel. A pajkos Krúdy a kalapja alól mosolygósan néz a menyecskék után. Csöndesen kijön a kukoricából és lassan elindul a falu felé.

Hinnétek talán, hogy a megriasztott menyecskék már föllármázták az egész falut és botra kapott minden épkézláb férfit a farkas ellen? Dehogy. Bolondok ezek az asszonyok. A palócok nevetve csóváltatják a fejüket a rémhír hallatára: „Nem bánt az senkit, olyan a szíve, mint a vaj...”

Nem messze van a falu. Ott szalad el alatta az Ipoly. Körülnyaldossa a kovácsi-i kerteket, mint egy jó házőrző kutya. Pedig dehogy jó. Minden évben elvisz egy darabot a kertekből, ahol annyi illatos rozmarin, viola termett. Ma-holnap Szécsénybe járnak a legények rózsát lopni... Nagy kutya az Ipoly!

A faluszélen zsindelyes, kapubálványos kuria áll. Éppen olyan kuria, amilyen azelőtt minden falu szélén, közepén volt. Ma már nincs. Meghaltak azok a kőművesek, akik ilyen házat építettek. A mostani építők boltot, korcsmát, gyárat építenek. Kuriát már nem tudnak építeni.

A cifraszűrös fiatalember a kuria felé tart. A kémény füstölög, vendéget várnak tán?

Az első, aki a jövevény üdvözlésére siet, egy karcsu, fehér agár. De az aztán örül is a jövetelének. A nyakába ugrik, körül táncolja, nem tud hová lenni a nagy boldogságtól.

- Eredj, Cicke, hagyj békét! - rázza le a nyakából a vendég a vidám agarat.

A kapunál egy kistermetű, deresedő fejű, kövér uriember állt és a tenyerét a szeme fölé emelte. Magassarku cipőjében bizonytalan lépésekkel közeledett. Csettintett az ujjával:

- Becsületemre, alig hiszek a szememnek. Te vagy az, Kálmán? - kiáltotta idegenes kiejtéssel.
- Fogadni mertem volna a nagy Lipovnoszky becsületében, hogy valami kitűnő öröm ér ma, mikor viszkedett a jobb szemem.

A kistermetű uriember megölelte, megcsókolta a pajkos Krúdyt. Alig ért a válláig. Eltolta magától és szemrehányólag fedte:

- Becsületemre, nagy kutya vagy, Kálmán! Egy esztendeje nem hallok rólad!...

A pajkos Krúdy nevetett:

- No, no, Lipovnoszky lovag, csak mondjunk igazat!

Lipovnoszky lovag zavartan köhintett.

- Hát hallottunk egyet-mást, de persze a felét sem hittük el. Az öreg ur sokszor nagyon mérges volt...

- Hát a lányok?

- A lányok, - hm, - azok is mérgesek. Azt vagdossák az öreg ur fejéhez, hogy a te hired miatt nem mehetnek férjhez. Ördög vigye el a dolgát! Ha a fejembe kerülne, akkor se tudnám, miért ne mehetnének ilyen világszép leányok férjhez? Elromlott a férfiak izlése? Fogadni mernék a lengyel koronában...

A pajkos Krúdy sietve ment be a sövény mellé. Ismerte Lipovnoszkyt. Tudta, hogy egy szavát se lehet elhinni. Szenvedélyesen hazudott. Ha az életét menthette volna meg, akkor se mondott volna tán igazat. Megállt egy pillanatig. A házra nézett. Vajjon bemenjen-e? Hirtelen megfordult:

- Visszamegyek, Lipovnoszky, ahonnan jöttem...

A kis lengyel belekapaszkodott a pajkos Krúdy szűrébe:

- Nem oda Buda! Engem agyonlő az öreg ur, ha elbocsátlak.

- Bolondság. Majd kibékültök.

- Kálmán! - esedezett a lengyel. - Hát annyira becsülöd öreg barátod életét? Igaz, hogy nem ér az egész egy fakovát se. A Lipovnoszkyak életének már befellegzett. Elmehtek táncmesternek vagy fináncnak. Se szabadság, se pénz... Becsületemre, ilyen rossz világot még soha se láttam. Tönkremegyünk, Kálmán. Senkinek sincs pénze. Vajjon kinek van? Kossuthnak van? vagy Klapkának? Neked kell tudni, beszélj!

A kis lengyel görcsösen fogta a pajkos Krúdy szűrét. Fölágaskodott és úgy beszélt:

- A minap erre járt egy drótos. Az öreg ur reggeltől estig tartotta szóval, barátsággal, de a drótos nem akart vallani. Valami igen nagy titok lehetett rábizva, mert még azt is letagadta, hogy magyarul tud. Tótocskáztunk, povedálgattunk, de semmit se mondott... Szurmák, a szomszédban szerencsésebb volt. Neki bevallotta, négy szemközt a drótos, hogy Kossuth küldi Krasznahorkára, Andrásy Dénes grófhhoz, hogy adná kölcsön az ottani régi ágyukat. Kell a hadjáráthoz.

A pajkos Krúdy nagyot nevetett:

- A drótos mondta?

- Ördögöt! Szurmák beszélte. Az öreg ur mindjárt kételkedett benne. No, mi igaz a dologból?

- Semmi barátom, egy szó se igaz belőle, - felelt a pajkos Krúdy. - Csak fogdossátok a drótosokat, ha kedvetek telik benne... No, Isten megáldjon, Lipovnoszky. Viseld jól magad és vigyázz a becsületedre.

Ebben a pillanatban erős hang hallatszott a házból:

- Kandur!

A pajkos Krúdy fölkapta a fejét. Lipovnoszky nagyot nevetett:

- Hehe. Tudod, hogy ez neked szól! Itthon a cselédek miatt úgy emlegetünk, Kálmán. Hehe! Az öreg ur mégis kijött a kályha mellől. Megérezte, hogy itthon a legkedvesebb fia.

Az ámbituson öreg, deresbajuszu férfi állott: az öreg Krúdy János. Az egyik lába rövidebb volt a másiknál. Hol történt, mikor történt, hogy megrövidült? Régente azt beszélte, hogy tüzes lovak ragadták el, de öreg korában szerette, ha asszonyi dologgal hozták kapcsolatba a megrövidült lábat. Leugrott az emeletről, mert muszáj volt leugrani, már csak csupa gavallérságból is, vagy pedig... No, mindenki így jár, aki sokat forgolódik a szoknya körül. Veres bajusza pödörve. Deres üstöke a feje bubján kontyba fonva. (A kurucos hajviselet divott a mult század derekán, mikor még nem felejtették el nagyon Rákóczi Ferencet.) A fehér agár már az öreg lába előtt volt és onnan vigyorgott buta kutyapofájával a Kandur elé.

A pajkos Krúdy feljött az ámbitus lépcsőjén.

- Hol jársz itt? - kérdezte az öreg haragosan. - Már megint betyáros ruhád van! Tudod, hogy nem szeretlek így látni. Rózsa Sándor vagy-e, avagy Krúdy Kálmán?

A pajkos Krúdy ledobta válláról a cifra szürt. Ott állt a háta mögött a lengyel, aki elkapta. Egyszerű fekete magyar ruha volt rajta. Aranyrojtos nyakravaló az attilája fölött. De kard nem volt az oldalán, amint hogy általában kardot nem is hordtak a régi magyarok a mindennapi életben. Gyűlésen, inszurrekcióban a nevezetes onódi gyűlés óta, karddal jártak.

- No, most gyere, hadd öllek meg! - szólt az öreg.

A pajkos Krúdy az apja vállára hajtotta a fejét. Ott nyugtatta egy percig. Az öreg elérzékenyülve dohogott:

- Jót nem hallunk rólad. Betyárkodsz, pajkoskodsz, csalafintásodsz; nem jó vége lesz. A zsandárok mindennap keresnek. Ha megtalálnak, bizony főbelőnek. Hát mire való az? Eredj Törökországba, vagy Angliába. A többi el tudott menni, te mire vársz? Rablóvezér vagy zshivány vagy? Ördög bujjék beléd!

A pajkos Krúdy csak hallgatta az apját. Nem volt egy szava sem az öreg korholására. Az végre megszokta a nagy hallgatást. Eltolta magától a fiát.

- No, hát mi bajod, „kandur”? - kérdezte aggódva.

A pajkos Krúdy felsóhajtott:

- Hej, nagy az én bánatom! Asszonyi dologba keveredtem.

Az öreg fölkiáltott:

- Ördögös fickó! Mindig az asszonyokat bántod. Pedig már mondtam, hogy hadd őket békén. No, ki vele. Beszélj el gyorsan...

Megfogta a fia karját és előre tuszkolta a szobába. Egy ajtó nyílt a folyosó végében és egy barna leányzó bukkant ki.

- Itthon a „kandur!” - kiáltott egy leányhang.

Az öreg ur hátrafordult, az ajkára tette a kezét:

- Nincs itthon! - kiáltotta.

A szobába tuszkolta a fiát.

- Ezek a leányok mindig lármáznak. Zug már a fejem a hangjuktól. Négy fölívágott nyelvű seregély nem kotyog ennyit, mint ezek. Bár csak elvinnék már őket a nyakamról.

De a következő pillanatban kiszólt az ajtón:

- Bella!

Sugár, barna leány futott be a szobába. (Ott leselkedett már az ajtó körül.) A bátyjához futott és nagyot csókolt arcára.

- No, te pajkos! - mondta.

Többet nem tudott szólani. Egyszerre sirva fakadt.

A sirásra mint a szélvész rontott be még három leány. Egyforma barnák, karcsuak, szépek voltak.

- Itt vannak a libáim! - dörmögte az öreg. - Ki hívott? Fussatok innen, mert a kandur haragszik.

Dehogy futottak. Sorba belekapaszkodtak a pajkos Krúdy nyakába.

- Kandurka, drága kandurka, honnan jössz? Mi ujság? Fiatal sertéskarmenádli lesz vacsorára. Bella, fuss borért, Kandur még nem kóstolta az idei termést!

A négy nagy pille ott repdesett a pajkos Krúdy körül. Simogatták, dédelgették az elveszett fiut. Mari, a legidősebb, a bajuszát pedergette:

- Ilyen bajsza legyen annak, apám, aki nekem tetszeni akar! - szólt.

- Én csak kékszeműt tudnék szeretni! - folytatta Máli.

Anna fölkapta a cifra szűrét és a tükör elé állott:

- Kandur, mikor jön a Kossuth? Alig várom már, hogy itt legyen.

Az öreg ur dörmögött és védelmezte a fiát a hugai elől:

- Ne gágogjatok már! Beszédem van kandurral.

Meghuzta a Mari haját, erre mind kiszaladtak a szobából. A pajkos Krúdy mosolyogva nézett utánuk:

- Bolondság! Tetszenek a hugaim. Persze ritkán látom őket.

Az öreg Krúdy legyintett a kezével:

- Hadd el! Világfölforgató, rebellis leányok. Kár, hogy nem fiunak születtek. A parasztokat heccelik a hatóság ellen. Jó, hogy még valami bajba nem kevertek. Anna a minap erővel férjhez akart menni egy vén, bujdosó honvédhez, aki dobos volt valamikor. Szerencsére, már volt felesége a dobosnak. Majd meghallották, hogy valami huncut a szomszédban Petőfinek adja ki magát. Nosza, kocsira kaptak. Utközben már összevesztek a bujdosó Petőfi fölött. A véletlen műve, hogy a huncut akkorára kereket oldott...

A pajkos Krúdy nevetett.

- Derék leányok. Hát a németet szeretik-e?

- Ugy szidják, mint a jégeső. No, de beszéld el már a te dolgodat! Furja az oldalamat a kíváncsiság; hát miféle asszonyról van szó? - firtatta az öreg és csillogni kezdett a szeme.

A pajkos Krúdy pipára gyujtott:

- Egy olyan asszonyról, aki van is, nincs is, - felelt. - Elszöktettem valakit... A többit tudod, öreg. Magammal nem hordhatom. Nekem az erdő a tanyám, a bokor a takaróm. Álmomban mindig a zsandárok kergetnek. Mikor fölébredek, akkor már itt is vannak a zsandárok. Valahová kell tenni azt az asszonyt. Haza nem mehet.

Az öreg az asztalra csapott.

- Mindig mondtam, hagyj békét az asszonyoknak, - kiáltotta. Majd lecsillapodva hozzátette: - Ki az az asszony?

- Kenesse báróné!

(A vezetéknév költött.)

Az öreg ur fölugrott, mintha puskából lőtték volna ki.

- Agyonver a báró, fölperzsel, keresztre feszít! No, most beletaláltál, te szerencsétlen. Betyár voltál gyermekkorod óta. Akasztófán fogsz elpusztulni.

A pajkos Krúdy dacosan vállat vont:

- Miért? Valahogy csak bűnhődnie kell a vén pecsovicnak! A szívét venném ki, ha tudnám. Hazaáruló volt egész életében. Fölperzseltem a tanyáit, kutyába se vette. Tele van a kincstára. Farkasokat fogtam veremmel és éjjel rábocsátottam a kastélyára a fenevadakat. A báró a puskájával kényelmesen lelövöldözte a farkasaimat, mielőtt azok kárt tehettek volna benne.

A pajkos Krúdynam szenvedélyes láng lobbant föl a szemében. Fölugrott és az apja elé állt.

- Ki vagyok én? Bujdosó kalandor, betyár! Miért vagyok az? Mert gyűlölöm hazám ellenségeit, meg mert kedvem van a veszélyes, kalandos élethez. Nyitva az ország, menekülhetnek külföldre, itthon elfelednének, megbocsátának. De én itt maradok, mint az élő bosszuállás. Nem megyek. Üldöztetés, gyötrelmem az életem, míg egykori bajtársaim hontalanul csavarognak a világban, de nekem legalább hazám van.

- Kandur, ne ordíts! - csillapította az öreg.

A pajkos Krúdynam szikrázott a szeme. A sok visszafojtott keserűség, harag egyszerre kitört belőle. Hosszu lépésekkel méregette a szobát és remegő hangon beszélt:

- Értsd meg, öreg, hogy ki vagyok én! Én vagyok az ördög! Az az ördög, akitől minden áruló, kém, pecsovic álmlában retteg. Egész életemben ördög voltam, de az élet tett ördöggé. A gyermekkoromat megszegyenítő módon töltöttem Olaszországban, a stráfkompániában, ahová büntetésből besoroztak, mert szerettem egy nagy urnak a feleségét. Gyermek voltam jóformán, az asszony csábított a vétkezésre. De nyomban férfi lettem, amikor bűnhődnöm kellett. Hej, eleget csikorgattam a fogam ott a milánói kaszárnnyában, a megbélyegzett ruhában. Csupa fegyenc, gyilkos, rabló, tolvajnépség alkotta a kompániát. És én tizenhat éves, romlatlan szívvel kerültem oda. Akkor megesküdtem, hogy megbosszulom magamat a világon, megbosszulom magamat az asszonyokon.

- Akasztófárávaló! - süvöltötte közbe az öreg. - A hercegné mindennap imádkozott érted a templomban. Elhervadt, utánad halt.

A pajkos Krúdy élesen kacagott:

- Azóta már többen sirtak utánam... Kiimádkozni még se tudott a hercegné a milánói kaszárnnyából. Elszöktem szépen, golyóval a lábamban, mikor itthon szükség volt a legényekre. Itthon aztán éppen olyan gaz világot találtam, mint azelőtt volt. A paraszt, - a nyomorult földtúró, - az otthagya az ekéjét, feleségét, gyermekét, ment katonának. A fiatalság a diákok a paraszttal mentek, de az urak persze, késlelkedtek, nem mentek honvédnek. Az Ipoly mellett, a kancelláriákban tovább pipáztak, csak mire kiégett a pipa, akkorra gondoltak rá, hogy hát mit is kíván a haza? Hiába jöttem haza, a hirem megelőzött, honvédnek se kellett a stráfkompánista. A régi pajtásaim nem ismertek meg. Pedig tudták egytől-egyig, hogy mi volt a bűnöm! Négy esztendő nagy idő! Ha gyilkoltam volna, azt is el kellett volna feledni. Nem feledték el, nem kellett honvédnek. Az Ipoly mellől elment minden épkézláb ember, minden nemes urfi, csak Krúdy Kálmán maradt otthon. Ha te nem vagy, öreg, a szürke

fejeddel, meg azok az ártatlan gyereklányok, bizony elvitt volna az elkeseredés még az ellenséghez is... Így csak Görgei Arturhoz mentem. Sose felejttem el, mikor így szólt hideg, száraz hangon hozzám: „Önnel igazságtalanul bántak! A mai naptól fogva futárom lesz!” Tévedsz, öreg, ha azt hiszed, hogy az emberek rosszaságáért megvigasztalt a Görgei szava. Csak annál mélyebb lett a lelkemben a gyűlölet árka, amely lassan elválasztott mindenkitől. Kerestem a halált, nem találtam. Nem rajtam mult, hogy még itt vagyok...

- Tudom, Volk Irmán mulott! - szólt az öreg.

A pajkos Krúdy elhalványodott.

- Igazad van, - dörmögte. - Helyettem őt lőtték föbe, az én kedves kis pajtásomat.

- Volk Irmáért megbocsáthattál volna az asszonyoknak, - mormogta gunyosan az öreg.

- Volk Irmáért? Hisz az nem is volt asszony! Férfiruhában járt, férfiszive volt. Az ellenség megölte vőlegényét, apját, testvérét. A gyűlölet és a magánosság a katonák közé hajtotta. Soha sem tudta róla senki, hogy leány. Csak mikor főbelőtte az ellenség helyettem. Akkor derült ki, hogy az én kis pajtásom, akit azért szerettem, mert éppen úgy tudott gyűlölni, mint én, egy szegény, árva leányka volt. A sorsnak vannak igen különös tréfái... Talán szerelmes volt belém és nem merte magát leleplezni, mert félt, hogy nő léteire többé nem szeretném. Éjjel, a sátor előtt sokszor tanítottam gyűlöletre a fiatal kis honvédet. Miért nézett reám olyan furcsán: most már értem.

A pajkos Krúdy az emlékezések alatt mélyen elszomorodott. Lehorgasztotta a fejét, majd fölhajtott egy kancsó bort, amit a pohárszéken talált. Köhintett és az apja szemébe nézett:

- Az én guerilláim mind olyan legények, hogy megnyuznák az ördögöt is, ha az pecsovics volna. Félig rablók, félig szabadsághősök. Negyven elszánt emberem van az enyingi erdőben. Egész hadsereg az. Ahány tépett, rongyos bujdosó jár ebben az országban, az mind az én emberem. A rejtőzők, az üldözöttek az én katonáim... A forradalom nem halt meg. Tovább folyik az erdőkben, hegyszakadékokban. Ha pirosnak látod ma este az eget, tudd meg, hogy Krúdy Kálmán jár arra, a pecsovicsok, az árulók kastélyai, tanyái égnek a látóhatáron. A nemzet halott már, a hullán a varjuk és dögkeselyük lakomáznak. Kell, hogy valaki megriassza a hulla-madarakat, kell, hogy valaki bosszút álljon az árulásokért, hitszegésekért.

- Hóbortos bolond vagy! - dörmögte szomorúan az öreg. - A paraszt már dalolva jár ekéje után, a véres mezőkön élet terem. Sebeit beforrja a föld és a halottakat elfelejtik az élők.

A pajkos Krúdy ekkor odalépett az apjához és a fülébe sugta:

- Egy-két hét kérdése az egész. Klapka betör Olaszország felől...

Az öreg nemesnek elfutotta a vér a szemét. A szék karjába kapaszkodott és elfuladva rebegte:

- Jön Klapka?

A kandur komolyan bólintott.

- Futárom jött az éjszaka, - suttogta szenvedélyesen, ragyogó szemmel. - Azt üzenik, hogy csak még egy kicsit tartsuk magunkat. Élesztgessük a hamu alatt a forradalom tüzeit. Készen legyen mindenki... Klapka már a határon van. Senkinek se szólj, öreg. Add a becsületszavadat!

- Becsületemre! - mormogta az öreg.

- Egy elhamarkodott lépés tönkretelhetne mindent... Hallgass és készülj. Ezt üzenték a futárommal. Addig pedig folyjon a bosszuállás édes munkája.

Az öreg Krúdy János elképedve nézett a fiára. Nem tudta, higgyen, ne higgyen? Annyiszor hallotta már a titkos, suttogva továbbadott hirt, annyszor kopogtattak bujdosó vándorok ajtaján, akik, míg a párolgó tál és teli kancsó előttük állott, rózsás színekben festegették a legközelebbi eseményeket - és soha sem történt semmi. A várva-várt trombitaharsogás nem hallatszott, hogy lemuljon a nemzet testéről a halálos dermedtség. Nem jött a mesebeli tündér, ki varázsvesszejével megérintené a mély álomba merült földet, a sirhalmokat, a korhadt fakereszteket: ébredjete! Ujra tavasz van. A haza vért kér, édes, piros magyar vért, a csoda rózsafa, a szabadság öntözésére. Van még elég erős kar a hazában. A gyermekek már megtanulták az apáktól, hogy mit kell tenniük. Az inges gyerkőcök masíroznak a réten, csak honvédcsakót kell a fejükbe nyomni... És ha temető volna már az egész ország, a sirhalmok közül akkor is kiemelkedne egy kar és egy kard: az utolsó magyarnak a karja!

A kandur szenvedélyes, elszánt arcából azt olvasta ki az öreg, hogy a fiúnak igaza van. Akkor egyszerre két nagy könnycsepp csordult ki a szeméből. Fölemelte a két karját és mély megindultsággal átölelte.

A fia meghatottan szoritotta meg apja kezét:

- Már hónapok óta, éjjel, álmomban mindig reng alattam a föld, mintha ágyuznának valahol... Akármerre járok, mindenütt azt mondják, hogy különös jeleket észlelnek. Piros az ég köröskörül és a szél ellenkező irányból fúj, mint amerről rendszeren szokott. Csányon a híres jövődömondó molnárné - hat vármegyéből járnak hozzá a kuncsaftok, - mindenkinek azt jósolja, hogy a nagyidők visszatérnek, de a nap nyugaton fog kelni és keleten lenyugodni... Én kottyantottam ki tán valamit a molnárnénak, - nem tudom... Elég csinos a menyecske, hogy egy negyedórára elvegye az ember eszté...

Az öreg Krúdy a homlokára csapott:

- Ördög vigye el a molnárnét. Bizony majd elfelejtettem miatta a bárónét? Hát hol van? Merre van? Valahogy szép csendesesen, még melegében vissza kellene ekszpediálni az urához.

A pajkos Krúdy vállat vont:

- Próbáld meg. Nem fog neked sikerülni. Fülíg belémbolondult. Még csak tegnap óta hagyta ott a vén bárót. Tudom keresi is azóta vármegyeszerte. Hintóstól, szobalányostól velem van. Ott rejtettem el őket a bággyi erdőben. Legjobb volna idehozni a menyecskét. Itt megnyugszik, aztán szépen hazamegy.

Az öreg Krúdy mereven a fia szemébe nézett:

- Kellett neked az az asszony?

- Se lelkemnek, se testemnek... Szép, finom fajta mint a vadaskertben az őz, de én inkább Rozgony Zsuzsannát, a vadkerti csárdásné szeretem, aki betyár nótákat dalol a fülemben.

- No hát, ha besötétedett, hozd el ide a bárónét, - szólt az öreg. - Itt majd vigyázunk az erkölcsre, míg hazakiváncsozik. Két hét nem nagy idő... A pokol pitvarában is elülnék addig... Gazember vagy, kandur, végtére majd csak nyakadat szegik az asszonyok. Büntetlenül nem lehet az asszonyokat bolonddá tenni. Egy majd megbosszulja magát valamennyiért... No, de mindegy, csak hogy kiűt újra a szabadság!

Kora őszi idő volt. Késő délutánba hajlott a nap. A nagy szobában már árnyékok leselkedtek a vén almárium körül. A pipatőriumon csillogtak a pipák ezüstkupakjai, karikái. A nagy óra a falon komolyan tiktakolt. Az apa és fiu elhallgattak. A kandur a levegőbe bámult. Isten tudja, hol jártak a gondolatai. Az öreg lopva a fiát nézte, félszemmel meg az országutat figyelte. Két lovas zsandár baktatott nagy lassan az uton. Rézsisakjuk fénylett a piros alkonyatban.

- Lehet, hogy már a bárónét keresik, - mormogta.

A pajkos Krúdy hanyagul legyintett:

- Azt kereshetik. A csunya Gracza Tóni vigyáz rá. Attól nem veszik el a bárónét.

Az öreg incselkedett a kandurral:

- Nem félted a menyecskét?

- Olyan csunya ember nincs ebben az országban, mint Gracza Tóni. Az ugyan nem csábit el senkit.

Ebben a pillanatban kinyílt az ajtó és Lipovnoszky deres, gömbölyű feje nyomult be. Fontoskodva közeledett:

- Jelentékeny hirt mondhatok. Szurmák szomszéd arra az ujságra, hogy kandur itthon van, kijelentette, hogy az egész históriát a drótostóttal csak álmodta. Olyan tót volt az a drótos, amilyen csak Árvamegye kellő-közepén terem. Becsületemre, az efféle Szurmák-fajta emberek bolonddá tarthatnák az egész falut, ha szerencsére nem volna ilyen kiváló összeköttetésünk a forradalmárokkal, mint Kálmán.

A lengyel ledörzsölte a kezét és magassarku cipőjében libegve járt föl-alá a szobában. Majd a Kálmán vállára csapott:

- Nos, ifju barátom, mit csinál a mi ragyogó csillagunk, Rozgony Zsuzsi ott a vadkerti csárdában? Tudunk ám mindent, hiába próbálnál tagadni. Az egész vármegye beszél, irigylitőled mindenki. Legjobban Paczolay uram, a zsandár-komisszárius. De nincs is olyan menyecske az egész országrészben, mint Zsuzsi asszony.

Kandurt bosszantotta a lengyel szószátyársága:

- Tán te is irigyled, Lipovnoszky?

A lengyel nevetett:

- Hehe. Nem tagadom, van benne valami. A Lipovnoszkyak családi becsületére mondom, hogy van a dologban valami. A minap arra jártam, - Vácra mentem dohányzacskót venni, - gondoltam, megnézem a nevezetes menyecskét. Olyan fehér lába van, mint a mennybeli angyalnak, a dereka helyén pedig mintha valami finom rugó volna, finomabb, mint a János bácsi angol kronométerjében, oly ringó-rengő hajladozó. A gyöngyös pruszlikja alatt bizonyosan két ágyugolyót hord, - a legnagyobb ágyugolyók közül, amit a komáromi sáncokból kilőttek. Azt kérdelem a menyecskétől: mit csinál Krúdy Kálmán? Hát csak rám emeli azt a két kökény szemét és olyan ártatlanul, mint egy bárány, azt feleli: „Hallottam hírét, de személyesen nincs szerencsém ismerni.” Biztatom aztán, ne szégyelje, mással megesett az már... Erre már a derekára csapott: „Mi? - azt mondja, - én szégyeljem? Nincs nekem, uram, hogy szégyelném!...” Ha dohányzacskót nem kellett volna venni Vácott, tán még most is ott delelnék a vadkerti csárdában. Fogadni mernék száz forintban egy fületlen pityke ellen, hogy még most is ott delelnék.

A lengyel nevetve dörzsölte tenyerével a fejbubját. Hol Kálmánra nézett, hol az öreg Jánosra. De azok nem nevettek. Lipovnoszky savanyu arcot vágott:

- No, megyek, elmondom Marikának, hogy mit olvastam a Pesti Naplóban. Hadd művelődjön a hölgyi társadalom is. Szenegálban börtönbe zárták a feketék vezéreit, - írja az ujság-szerkesztő. - Becsületemre, ez valami találós mese lesz. Hadd törjék rajta fejüket a lányok.

Csöndesen kiment a szobából.

A kandur mogorván szólalt meg:

- Nagy pletykafészek ez a mi lengyelünk, öreg. Locsog, mint a házeresz, reggeltől estig.

Az öreg Krúdy védelmezte a lengyelét:

- Ejha, mit vétett neked a lovag? Öregszünk, fiam, annyi az egész. Vén tanya ez már, kandur. Ismerősök, barátok nem keresnek föl. Ha Lipovnoszky nem volna, megölne bennünket az unalom. Az a négy unatkozó leány, meg ez a mogorva, ásitózó vén apád elég dolgot ád a Lipovnoszkynak. Reggeltől-estig azon töri a fejét, azért járja a falut, hogy valami új dolgot süssön ki. Már a régi Hölgyfutárt is átböngészte. Betéve tudjuk már, hogy mit irt a Hölgyfutár 49-ben. Máli unalmában betanulta az akkori bálozók névsorát. Mari asztalt táncoltat. Anna szóról-szóra tudja, hogy mikor, hol volt csata Magyarországon és kik között. Bella ha nem volna, tán nem is ebédelnénk nagy unalmunkban. Neki van a legjobb étvágya...

Odakivül leereszkedett az este. Az udvaron lombosak lettek a vén iharok, a távoli mezőre ködszalag feküdt.

- Megyek a bárónéért! - szólt a pajkos Krúdy és fölemelkedett.

Az apja utána szólt:

- Vigyázz, hogy a zsandárok meg ne lássanak, mert bizony soha nem érsz a bárónéig.

A kandurt nem kellett féltetni. Mintha az édesanyja megmártotta volna valami mesebeli fürdőben, mint Akhillest, - büvkör vette körül a pajkos Krúdyt. Köd előttem, köd utánam, - kiáltotta, - mint a népmesék királyfia: eltűnt, mintha a föld nyelte volna el. A zsandárok, üldöző vérteskatonák számtalanszor bekerítették (nagy díj volt a fejére tűzve), „no Krúdy Kálmán, add meg magad, úgy sem menekülhetsz, a hóhérré vagy már!” A pajkos Krúdy pedig mindannyiszor eltűnt nyomtalanul. Ismerte azt a tájat, jó barátja volt minden bokor, valamennyi odvas fa. Az Ipoly be sokszor megmentette! Egyszer zajlott télidőben, a pajkos Krúdyt mégis átbocsátotta egyik partjáról a másikra. Máskor elrejtette homokos ágyába. A folyó fenekén fekvő Krúdy fölött csendesen, zajtalanul suhantak tovább a habok, mintha azt mondták volna: itt nincs, ne is keressétek. Egy hosszú nádszálon éppen elég levegőt kaphatott a vízben fekvő ember. És legjobb barát az éjszaka. Sötétben, az árokba rejtőzve, hányszor hallgatta masirozó katonacsapatok lépéseit. A katonák az ő föl kutatására indultak, róla beszélgettek. Tudta azt az egész Ipolyságon mindenki, hogy az a német nem született meg, aki a pajkos Krúdyt elcsipje. Talán ezért a babonáért, vagy talán másért nevezték ki csendőrkommiszáriusnak Paczolay Ferit, a pajkos Krúdy vérszerint való unokatestvérét. Gonoszul, de ésszel gondolták ki ezt a kinevezést. A két unokatestvér között egy egész világ volt: a forradalom. (A szelidvérű Paczolay Ferkó külföldre szaladt, mikor itthon kibontották a zászlókat.) De ha még ez a világ nem lett volna köztük, száz világot képviselt a vadkerti csárdásné, Rozgony Zsuzsánna, aki Paczolayt hitegette, a pajkos Krúdyt könyörögte, - mint a nóta mondta. Az új zsandárkommiszárius aztán kergette is árkon-bokron keresztül az unokatestvérét. Egyszer már majdnem beérte a pajkos Krúdy könnyű kis szekere a Paczolay lóva ott a vadkerti sikon. A hajsztát a Paczolay paripája unta meg, kezdett elmaradozni.

- Vigyázz, Krúdy, - kiáltotta a komisszárius, - ha még egyszer találkozunk, beléd ereszttem a pisztoly magját! Eredj erről a tájról. (A vadkerti csárda tájáról.)

Kirántotta a pisztolyát és a levegőbe lőtt vele, nehogy a kíséretében levő cseh zsandárok gyanakodjanak. Krúdy is megfordult a lövésre és arcához kapva jó duplapuskáját, sokáig célózta Paczolayt. Aztán egyszerre a levegőbe kapta a fegyvert s elsütötte. Egy kék csóka szántotta a Paczolay feje fölött a levegőöveget. Az szegény, vergődve esett Paczolay lábához... Ez volt az utolsó találkozás a két unokatestvér között.

Éjfélre járt az őszi éjszaka, mikor egy bőrfedeles hintó fordult be az öreg Krúdy János kuriájára. Olyan csendesén jött a hintó a vaksötét éjszakában, hogy még a szomszédok se vehették észre érkezését. A lovak lába bepólyázva, a kereken pokróc. A hintót két lovas alak követte. A cifraszűrösben ráismerhetünk a pajkos Krúdyra, a társa Gracza Tóni volt.

A ház ajtaja gyöngén megnyilott. Azon besuhantak az éjszakai vendégek. A vén kocsis az udvaron ezalatt eltette az utból a hintót, a lovakat.

A lányok még ébren voltak. A báróné vagy a Gracza Tóni tiszteletére? No, mind a kettőben alaposan csalódtak. Lehet, hogy Gracza Tóni akkor, midőn a bába először megfürösztötte, szép gyermek volt, hanem azóta nagyon megváltozott. Ha mást nem mondok róla, csak annyit, hogy a forradalom előtt már temérdek kardvágás ékesítette az arcát heidelbergi emlékek gyanánt, Komáromban pedig, mikor fölrobbant egy kis hordó puska, Gracza Tóni éppen a hordó tetején ült, - elég-e? Magasabbra repült, mint a legmeredekebb bástya, majd szerencsésen földet ért, egyéb baja nem történt, mint az, hogy félig korommá égett. Háborus időben nagyobb seb is katonadolog számításba megy. Hát akinek ellőtte a koponyája felét, a hátulsót, az ágyugolyó? A fegyverkovács kalapált neki nemes acél ércből félkoponyát és azt hordta a sapkája alatt. Csak arra kellett vigyáznia, hogy véletlenül el ne hagyja valahol az agyvelejét. Gyermekkoromban én is láttam olyan orosz-török háborus vitézt, aki fél koponyával jött haza. Igaz, hogy ezüstből volt a másik fele a koponyájának, de ezt csak gazdag ember engedheti meg magának.

Gracza Tóni is meggyógyult, hanem olyan fekete maradt, mint egy néger. Az az összeégett feje, mint egy szerecsen halálfő vigyorgott a kalap alól. Hát ez az ember se nagyon szerethette a világot. A pajkos Krúdy barátja volt; együtt járták az Ipolyságot, egyebekben közeli atyafiak is voltak.

Hát a báróné?

A báróné se tartozott azok a nők közé, akikről a szépség fogalmát megalkották. Fiatal volt, vagy öreg? Bizony legjobban a keresztelő papja tudná. Szőke haja fürtökben omlott vállára nagy Rembrandt-kalapja alól. Az arcát bizonyosan festette, hisz odaelőre, míg Kenesse báróné lett, egy bécsi színház deszkáin táncolt és énekelt. Színésznő maradt mindhalálig: imádta a regényességet és ruhái úgy suhogtak, mintha nagy jelenetben a közönség elé lépne. Mondják, hogy egykor a dúsgazdag öreg báró csak azért vette el, hogy a rokonait bosszantsa: nagyon jártak már a nyakára az atyafiak és folyton kérdezték: Jól érzed magadat, Samu bácsi? Ejnye, ejnye! Száz évig fogsz élni! - A báró ezt megunt és a színpadi csillagot mellére tűzte. Igaz, hogy nem bánta meg. Soha. Soha se volt olyan jó dolga, mint mikor megházasodott. A felesége kényeztette... Az atyafiság fogcsikorgatva dörmögte: „Kitanult perszóna az! Tudja, hogy mi kell a vén kecskének!” Hogy-hogy nem, a báró rabja lett a feleségének. Egy lépést se tudott tenni nélküle. Hire volt annak, messze vidékre. „Käty, akarod, - Käty, nem akarod?” - járta naphosszat. Käty megunt talán a nagyurasságot, vagy pihenő szívében a hamu alatt rejtőzött még a szerelemnek utolsó tűztojáskája, amelyből egyszerre tűzvész támadt, hogy a pajkos Krúdyval megismerkedett egy vadászaton. A pajkos Krúdy talán a bárót akarta elfogni, amikor lesbe állott a gyarmati erdőben, - de a vén szarvas kitört, és helyette ő futott a verembe. A vakmerő kalandor, a nevezetes pajkos az első pillanatra megtetszett a bárónénak... Hol szövik az ilyen szerelmeket? Nem az égben. Az ördög szövőgépe szorgalmasan kattog, hamar elkészül a frivol vászonművel. A legjobb takácsok a pokolban vannak! - tartja egy régi szépségi közmondás.

Käty fáradt volt az uttól, türelmetlen a várakozástól és éhes, mint egy farkas. Magyarul nem igen tudott. Pattogó lerchenfeldi dialektusban szólt, csupa mély *a* az egész beszéde.

Levetette magát egy székre és a leányok kedvéért egy kicsit sirdogált. A lányok pompásan beszéltek németül, Lipovnoszky lovag pedig nyelvmester lehetett volna.

- Adjatok valamit enni szerencsétlen barátnőöknek! - kezdte a báróné.

Mari már repült a kamarába, az öreg Krúdy János pedig összeráncolt homlokkal fordult Graczához:

- Mit akar a báróné?

- Enni, - felelt Gracza.

- Az más! Mindig szivszorongást érzek, ha németül beszélnek körülöttem, - folytatta az öreg, - a halálos ítéletemet se érteném meg németül.

A báróné letörölte a könnyeit és hatalmas darabokat vagdalt a sonkából. Egyszerre vigan összekoccintotta poharát a férfiakkal. Az öreg Krúdynak erősen a szeme közé nézett, amire az öreg csendesen elmosolyodott. Kigombolta a bekecsét.

- Kutyateremtette! - dohogta. - Bűbáj van a szemében.

Lipovnoszky csöndesen hehetézett a háta mögött:

- Minden asszonynak, János bácsi... Nekünk már minden asszony veszedelmes. Becsületemre, veszedelmes.

A báróné hatalmasan evett, ivott. Aztán keresztbevetette a lábát s rágyújtott valami bécsi forradalmi nótára. Gracza Tóni vele dudolt, titokban Lipovnoszky is megeresztett egy-egy mély hangot. Az öreg ur izgett-mozgott a helyén.

- Adta fehérszemélye!... - dohogta és a bajuszát pödörgette. - Nem is csodálkozom a vén bárón.

A pajkos Krúdy szótlanul ült egy sarokban. A báróné a nóta végén őt kereste a tekintetével. Mikor észrevette, fölemelte gömbölyű öklét és megfenyegette vele a komor kalandort, hogy a csuklóján csörögtek a karperecek:

- Meg ne csalj, még gondolatban se! - kiáltotta, - mert akkor meghalsz...

Aztán újra folyt tovább a nóta. A lányok egyenkint elszökdöstek aludni. A báróné versenyt ivott a férfiakkal, nem ártott meg neki a bor.

Lipovnoszky lovag a Krúdy Kálmán háta mögé lopózott és a fülébe sugta:

- Ugy-e, jobb volna a vadkerti csárdában, kandur?

A pajkos Krúdy fölriadt gondolataiból, de nem arra, amit Lipovnoszky mondott: odakünn veszettül ugattak a kutyák.

Az öreg Krúdy János is talpra ugrott:

- Menekülj, Kálmán, - kiáltotta elfojtott hangon. - Zsandárok vannak itt. Ismerem a kutyáim ugatását.

A pajkos Krúdy már akkor a szoba közepén állt. Szilaj tekintettel nézett körül s intett az apjának. Ablak nyílt a kert felé. Azt föltaszította és kinézett a sötét éjbe. A következő pillanatban kiugrott az ablakon, Gracza utána. Alakjukat elnyelte a sötétség. Az öreg Krúdy lehuny szemmel hallgatózott az ablaknál. Csak a szél zúgott és a kutyák ugattak.

A báróné elhagyta a dalt és komoran, leszegett fejjel ült helyén. Sötét harag terült lassan az arcára, aztán egyszerre odafordult az öreg Krúdy Jánoshoz:

- Az ön fia nem gavallér, uram! - kiáltotta haragosan. - Elbucsuzhatott volna tőlem...

Lipovnoszky lovag kétségbeesetten integetett a kezével.

- A zsandárok, méltóságos asszony, - rebegte.

A báróné vállat vont, aztán reménykedve nézett ki az ablakon. Hátha visszajön a pajkos Krúdy és legalább a kezét megcsókolja?... De nem jött vissza. A báróné hiába bámult bele a sötétségbe... Mit jelent az egy szerelmes asszonynak, ha ezer veszélyek leskelődnek is oda-künn, mikor itt egy pillantása se volt a számára? - Semmit. Térdelt volna le, vett volna érzékeny bucsut, mint a szinpadon az összes hősök cselekszik. Vagy ha a lábainál lövik agyon, nem lett volna elég szép a sehonnainak? De a sehonnai mentette nyomorult életét.

Az ámbituson fegyvercsörgés hangzott.

A báróné visszaült az asztalhoz és kacéran intett Lipovnoszky lovagnak.

- Koccintsunk, lovag ur... Hátha értem jönnek, elvisznek és beledobnak abba a mély sziklabörtönbe, mely az uram vára alatt van? Hűtlen asszonyoknak építették azt...

Az öreg Krúdy aggodalmasan hallgatta a sarkantyus lépteket, amelyek a folyosón közeledtek. Lipovnoszky lovag remegett minden izében, mint a nyárfalevél. Ki tudja, gyanuba keveredhetik ő is... Csak a báróné ült nyugodtan az asztal mellett és rikácsolva fujt valami végtelen gassenhauert.

Megzörgették az ajtót.

- A császár nevében! - hangzott kívülről egy rekedt hang.

Az öreg Krúdy szokva volt az éjféli látogatásokhoz. A zsandárok untalan keresték a fiát otthon.

Kinyitotta az ajtót.

A zsandárőrmester lépett be, mögötte fegyveresek ércsisakja csillogott a sötétben.

A báróné éppen akkor ért a nóta legrikácsolóbb részéhez.

Az őrmester ijedten hátralepett:

- Méltóságos báróné - dadogta elképedve, - itt, ebben a házban?

A báróné - nem hiába volt komédiásnő fiatalságában - fölugrott. Villámlott a szeme és toporzékolt a lábával.

- Mit keresnek itt? Rám törik éjnek éjszakáján az ajtót! Ki vagyok én? Gyilkos vagy rabló? Nem tudják, hogy az én férjem a császár barátja?

A cseh őrmester sápadtan hátrált. Mindenre el volt készülve, csak arra nem, hogy a vármegye leghatalmasabb urának a feleségét találja a rebellis házban éjszaka... Hebegett valamit. A báróné fejedelmi mozdulattal mutatott az ajtó felé.

Lipovnoszky lovagnak ragyogott a szeme a szoba háttérében.

- Becsületesemre, - mormogta, - derekasan elbánt velük.

Az őrmester meglegedett annyival, hogy a cselédekét kérdezte ki, hogy látták-e a pajkos Krúdyt. Azok esküdtek, hogy nem látták, amint igaz is.

A báróné lassan elálmosodott. Kereste a szobaleányát. Lipovnoszky lovag legnagyobb sajnálatára nem mondhatta el családjának történetét, hiába esküdözött, hogy annál érdekesebbet még nem hallott a báróné. Káty álmos volt... A szobaleánya szobájába kísérte, az öreg János is aludni ment, csupán Lipovnoszky maradt ébren a boros palackoknál. Két flaskó ó bor állott előtte az asztalon.

- Mire megiszom, kandur a vadkerti csárdához ért, - dörmögte.

Elkezdett koccintgatni az öreg poharakkal. Lógatta a fejét, nagyokat, mind nagyobbakat sóhajtott, egyszerre lassan, ünnepélyesen fölállt. Kezébe vette a borospoharat és halk, szinpadias hangon beszélni kezdett az üres székekhez:

- Hölgyeim és uraim!...

Köszörülte a torkát.

- Hölgyeim és uraim!

Körülnézett, meghajtotta magát, majd haragosan legyintett a kezével és mérgesen leült.

- Jól van, beszéljen előbb Násfai uram, én várhatok...

Elérkezett-e a pajkos Krúdy a vadkerti csárdába? Lipovnoszky lovag azt meg nem mondhatta, mert a Násfai beszéde alatt unalmában elaludt, az asztalra borulva.

Arra ébredt, hogy szoknyasuhogás van körülötte. Fölemelte zavaros fejét az asztalról és a hajnal alig derengő világosságában egy idegen hölgyet látott az ablaknál állni. Nézte, nézte, nem ismerte meg a bárónét... Nagyon álmos volt, lehajtotta újra a fejét.

A báróné észrevette Lipovnoszkyt.

- Hollá, lovag! - kiáltotta és a lengyel vállára ütött. - Merre jár a pajkos Krúdy?... Azt hittem, visszajön.

Lipovnoszky félálomban dörmögte:

- Nem jön az vissza... Nem ereszti a vadkerti csárdásné.

A báróné ökle összeszorult és most már hatalmasan hátbavágta az elázott lovagot.

- Hollá! Részeg ön?

A lengyel dühösen emelte a fejét.

- Becsületemre, - dadogta, - Rozgony Zsuzsánna a szeretője.

A báróné kiegyenesedett, mint egy párdúc. Jó szerencséje volt Lipovnoszkynek, hogy ártatlanul folytatta alvását; a báróné hátat fordított neki és visszament a szobájába. Lángolt az arca, a két öklével pedig a halántékát ütögette.

- Ó, én gaz, ledér, nyomorult teremtés! - suttogott elfojtott kétségbeeséssel.

Levetette magát a divánra és száraz szemmel bámult maga elé.

- Hátha csak egy részeg ember kotyogása az egész? - ébredt föl benne a reménység sugara.

- De hát akkor hol van, miért nem jött vissza, mikor tudja, hogy olyan nagyon várják?

A házban már ébredtek, a báróné nesztelenül kinyitotta a szobaajtót. Lipovnoszky hortyogott az ebédlőben. A szobaleánya, a hűséges cseh leány ott aludt a küszöbön egy szalmazsákon, mellette voltak a ruhái. A báróné nem sokáig gondolkozott. Egy-kettő, magára kapta a leány tarkaszoknyáját, nagykendőt kötött a derekára, a fejére pedig piros kendőt... A színésznők gyorsan öltözködnek. A bárónénak még arra is volt ideje, hogy necessaire-jéből kivegye a nyullábat és néhány színes foltocskát rajzoljon halovány, beesett arcára... A következő percben fölnyitotta azt az ablakot a kert felé és nem kevésbé bátor szökéssel, mint a pajkos Krúdy, künn termett rajta. A kert hervadó harasztja susogott a lába alatt. Mintha azt susogta volna a haraszt: hogy nem ő az első, de nem is az utolsó asszony, aki a szobaleánya ruhájában lopózik szerelmese után. A kikapós lump férjeket is így szokták lesni a korcsmák, kávéházak körül, a szerető után menni pedig pláne felséges dolog. Ködös mezők között fodrozva, susogva szaladt az Ipoly... A báróné a homokba nézett. Lábnyomokat keresett a folyó partján.

Össze volt taposva ott a föld, de a sok lábnyom közül (a zsandárok is jártak erre), világosan kivált egy sarok nyoma: 7 alakban, - az akasztófa alakjában voltak részszegek abba a sarokba verve. A pajtásai erről ráismertek, a zsandárok ez után szaglászta. Ment a nyomok után. Azok vezették szépen a folyóparton, míg egyszerre az erdőnek kanyarodtak. De a báróné már akkor tudta, hogy a nyomok Vadkert felé vezetnek.

Hová mehetett volna a pajkos Krúdy éjnek éjszakáján, menekülve a zsandárok elől? Ment egyenesen az erdőnek. Nem is nagyon sietett. Gracza Tóni váltig biztatta:

- Kálmán, igyekezzünk, még nyakunkra jönnek a zsandárok.

Az erdőben lepihentek. A csendes őszi éjszaka reszketett körülöttük. A fák között benézett egy kis csillag. Jaj, de messze lehet tőlük az a csillag. A pajkos Krúdy arra a csillagra bámult és egyszerre megszólalt:

- Tóni pajtás, emlékszel Volk Irmára, az én kis pajtásomra? Ma egész éjjel ő járt eszembe. Nem is láttam én Káty bárónét két lépésről sem. Egy árnyék volt közöttünk, annak a halott leánynak az árnyéka. Most is éppen úgy érzem, mintha itt volna mellettem, itt ülne és a fülemben susogna.

Gracza nagyot sóhajtott:

- Bolondság, - dörögte. - Meghalt szegényke...

- Éppen azért van oly gyakran mellettem. Mintha hivatgatna, csalogatna. Nem is fogok én már sokáig élni. Meglásd Tóni, rövidesen elpusztulok.

Gracza fölkiáltott:

- Hát már csak megvárod Klapkát!

- Klapkát? Hát te hiszed, hogy valamikor eljön még Klapka, vagy Kossuth? Soha többé. Meghalt már ez az ország, meghalt a szabadság örökre.

Nagyot hallgattak.

Gracza akadozva beszélt:

- Tudja Isten... Hátha eljönnek? Szeretnék elébük menni, biztatni, bátorítani őket... Szóval, Kálmán, ha már erről beszélünk, őszintén bevallom neked, unom már az itthon való bujdosást, az örökös rettegést. Hazámban vagyok földönfutó. Gyerünk külföldre...

A pajkos Krúdy hosszan, megindultan felelt:

- Én nem mehetek. Én nem hagyhatom el ezt a tájat, mert megszakadna utána a szívem. Az Ipoly-völgyén érzem jól magam, ezek a fák, a halmok, a mezők az én életem... Ha nagyon szomorú vagyok, elmegyek a vadkerti csataterre és kisirom magam az én kis pajtásom sirja fölött. Mit csinálnék én idegen világban?... Hanem te eredj!...

Gracza közbevágott:

- Nélküled nem.

- Eszembe jutott valami, - folytatta Krúdy Kálmán. - Van már huszezer forintunk együtt, amit a pecsovicsoktól, hazaárulóktól szedtünk össze, - a legtöbbször erőszakkal. Ahhoz a pénzhez nem nyulhatunk soha. Az a pénz a hazáé volt. Hogy ha még egyszer szükség volna kardra, puskára, legyen min venni fegyvert... Vedd azt a pénzt, tudod, hol van elrejtve, vidd el az emigránsoknak. Talán kenyérre kell nekik, tán fegyverre kell nekik, mindenesetre jobb helyen lesz náluk, mint itt nálunk.

Gracza elgondolkozott:

- Igazad van... Holnap már utra kelek...

A két bujdosó még sokáig ült egymás mellett az erdő szélén. A csendes éjből hallatszott az Ipoly susogása. Egyszerre fölkeltek, megölelték egymást és szóltanul elváltak. Krúdy Kálmán elindult, Gracza sokáig hallgatta lépéseinek neszt, a száraz avaron... (Szegény Gracza Antalnak is szomorú vége lett. Elindult a sok pénzzel. Hogy jobban vigyázhasson a kincsre, maga mellé vette egyik barátját. Szeged környékén jártak már, mikor egy pusztai kerülő orvul legyilkoltatta mindkettőjüket. A holttestüket eltemette a homokbuckába. Ráday Gedeon, a híres kormánybiztos ásta föl a sirt, nyomozta ki a gyilkost - esztendő múltán. A pénz sohasem került meg.)

Reggel volt, a nap magasan állott az égen, mikor a pajkos Krúdy a vadkerti csárdához ért. Hátról került be a csárdába. Megzörgette az ablakot. Odabévről halk, boldog sikoltás hallatszott. Nyílt már az ajtó és a küszöbön ott állt a híres csárdásné.

Bizony, éppen olyan volt, mint ahogy leírták, ha ugyan nem szebb valamivel. Sugár, barna menyecske volt. A kökényszeme hamisan ragyogott, hogy nem tudtak a vendégei megválni tőle, de igazán csak Krúdy Kálmánra ragyogott.

A csárdásné halkan dudolta azt a nótát, mely akkoriban Ipolyságon járta.

Itt a pajkos Krúdy,
Jaj, de illegéli
Kaci bajuszkáját,
Lányok boldogságát,
Menyecskék édes álmát!...

A pajkos Krúdy a szemére huzta a kalapját.

- Hadd el, Zsuzska, beteg vagyok!

- Mi baja van, gyöngyöm? - kiáltott a menyecske és majdnem az ölében vitte be a férfit a szobájába. - Fejed fáj, hátad nyílt? Vagy a gyomrod rontottad el? Ne félj, édes jószágom, meggyógyít Zsuzska, az a hamis Zsuzska.

Nem kellett a pajkos Krúdynak egyéb mint bor, nagyon sok bor. A kenyérsütő kemencéből előbujt egy rongyos vén cigány, az utszéi korcsmák, fogadók e kipusztult lakója, ott aludt a melegben. Előkerítette a szerszámját, aztán pengetni kezdte a nótákat. Kezdődött a multság. Zsuzska dalolt, a pajkos Krúdy ivott és hallgatott. A szolgáló vigyázott az országuton.

Estére hajlott az idő. A cigány is elfáradt, a mulató is elfáradt, a menyecskének is fátyolozott volt már a hangja. A pajkos Krúdy a csárdásné vállára hajtva fejét, szundikált...

Egyszerre föl pattant az ajtó és egy tarkaszoknyás, piroskendős asszony ugrott a szobába.

- Itt vagy, Krúdy?! - kiáltott és lihegve vetette hátát az ajtónak.

A pajkos Krúdy fölemelte a fejét. Nyugodtan nézett az asszonyra.

- Ön az, báróné... Furcsa maskarában van...

A báróné lihegve állott az ajtónál.

Nem tudott szólni csak a szeme forgott félelmetesen. Rozgony Zsuzsánna tétovázva nézett a férfiról az asszonyra: a beszédjüket nem értette, de egyszerre tudott mindent. A kezét a Krúdy vállára tette. Ez annyit jelentett, hogy az a férfi az övé. A báróné is észrevette a mozdulatot. Az asztalhoz ugrott és öklével rácsapott.

- Hát én minek kellettem? Eldobsz, mint egy rongyot, egy másik rongyért? Verjen meg az Atyaisten, mind a két kezével.

Fölkapott egy pohár bort és a férfi arcába öntötte, megfordult és kiugrott a szobából, becsapva maga után az ajtót.

A pajkos Krúdy az egyik kezével Rozgony Zsuzsit tartotta vissza, aki az idegen asszony után akart rohanni, a másikkal a bort törölte le az arcáról.

- Megérdemeltem, - mormogta vigan.

A csárdásné erre se csillapodott le.

- Eressz, te ördög! Hát nem vagyok elég neked? A pokolban kevés ilyen huncut van, mint te...

Krúdy mosolygott.

- Jó, jó. Már utban vagyok oda. Ez az asszony most a zsandárokat ment megkeresni, ha megtalálja őket, a nyakamra hozza őket... Paczolay Ferkó, nagy napod lesz ma. Tied lesz a pajkos Krúdy!

- Lesz a manót! - süvöltött a csárdásné. - Amig én itt vagyok, zsandár addig ide be nem teszi a lábát.

Krúdy sirva-nevetve borult a cimbalomra:

- Meguntam már ezt a rongyos életet! - kiáltotta.

Rozgony Zsuzsánna azt hitte, hogy a bor ártott meg neki, pedig a bor sose ártott meg neki. Nem birt vele. Az ujját az ajkára téve, azon gondolkozott, hogy kaphatná a tiz körme közé azt az idegen asszonyt...

- Zsuzska! - kiáltotta Krúdy Kálmán, - ha meghalok, itt temessetek el a környéken.

A csárdásné legyintett a kezével:

- Bolond kend, sógor.

Fölállt, kiment a szobából.

A pajkos Krúdy is követte csakhamar. Sötét este volt már. A csárda ott állott az országuton. Alacsony cserjék szegélyezték a mély árkot, amely az országut mellett vezetett. A pajkos Krúdy az országutra ment. Majd jobbra fordult a mezőre. A mezőn halom volt, - sirhalom az, a vadkerti csata hősei alusznak ott. A sirhalom felé tartott. Az éj sötét kárpitján alig pislogott egy-két kis lámpás... a pajkos arccal a földre vetette magát és zokogva vergődött ott a halmon, mintha esztét vesztené volna. Mire gondolt, mi marcangolta, gyötörte a szívét?

Arra riadt föl, hogy kardcsörgés, sarkantyupengés hallatszott a mezőn. Arra fölugrott és szilajul kiáltotta:

- Te vagy itt, Paczolay?

- Én vagyok, - felelt a sötétből egy mély hang, majd zsandársisakok csillantak ki a cserjék közül.

- Tisztelem a bárónét! - kiáltotta a pajkos Krúdy. - Vigyázz, mert lövök...

Paczolay közeledett.

- Nincs a kezében fegyver. A császár nevében...

- Egy lépést se közeledj, Paczolay unokatestvérem, mert meghalsz... - riadt a komisszáriusra Krúdy.

Paczolay kezében eldőrdült a fegyver.

A fegyverdörgésre kétségbeesett sikoly hallatszott az országut felől. A báróné, mintha eszt vesztette volna, futott végig a mezőn.

- Meghalt! - sikoltotta.

Paczolay a pajkos Krúdy fölé hajolt.

- A golyó homlokon találta, - felelt megindultan. - Jobb így szegény bujdosónak...

A báróné lerogyott a földre a fekvő mellé. A fülébe sugta zokogva:

- Miért nem szerettél, látod?...

Paczolay megfogta a báróné karját:

- Menjünk, méltóságos asszony.

A LEGENDA TOVÁBB FOLYIK.

Meghalt a pajkos Krúdy ott a vadkerti mezőn?

Paczolay hallgatott róla, a báróné még kevésbé említette, csak Zsuzska asszony volt az egyedüli, aki megsiratta és emlegette az átutazóknak. Ő zárta le merevedő szemét. De a pajkos Krúdyt azután is sokan látták még... És csinytevései tovább éltek a legendában.

Az idők voltak olyanok, hogy még annak se hittünk, amit a szemünkkel láttunk. Az álomképek korát éltük. Magasan lobogott fantáziánk tüze és színes hazugságok jobban estek minden való igazságnál.

A magyarnak mindig több volt a fantáziája, mint a józan esze. A magyar szem más alkotásu, mint a többi népfajok szeme. Valami különös fajta vagyunk itt a Duna mellett, amilyent a természettudósok sehol se találnak máshol a világon. A szemünk alkotása olyan, hogy mindent nagyszerűnek, gyönyörűnek, különösnek látunk, ami a miénk. A fantáziánk aranyos fénnel vonja be azokat a dolgokat, amelyeket a külföldi ember meg se lát talán. Sokszor gondolkodtam azon, vajjon mi igazság vagyon a magyar történelemben? Nem csupán vérmes fantáziánk szüleménye-e, a földkerekség egyik legszebb hőskölteménye? Mindjárt a hunmagyar legenda - a legelején - egy nagyravágyó, képzelődő nemzet legendája. Rokonságunk Attilával nem csupán álom-e? És a nagy hun rabló alakját nem csupán képzeletünk vonta-e be azzal a csodálatos glóriával? A tudósok álma: Attila sirja elrejtve előlünk, de a legszárazabb arkeológusok is melegszerű költőkké válnak, midőn régi magyar sirokban kutatnak. És a nagy királyok, - akiknek csodálatos cselekedeteikről az iskolában hallunk, - valóban éltek-e, uralkodtak-e? Ó magyar fantázia! Nagy Iván magyar nemessége a világ legdaliásabb, legvittezebb nemessége. Anglia peerjei kevesebb büszkeséggel tekinthetnek vissza családjuk történetére, mint a legkisebb magyar kurtanemes. Bizonyos, hogy az egykori nógrádi levéltáros, midőn a hősök könyvét megírta, magyar szemmel látta a régi kutyabőrök cirádás írását. Hisz a legkurtább nemes Kiss is csupa Leonidászokat olvashat ősei között Nagy Iván könyvében.

Az ötvenes, hatvanas évek magyarjában jobban dolgozott a fantázia, mint bármelyik kor magyarjában. A haza ügyes-bajos dolgait, a nemzet állapotait ma is nagyító üvegen keresztül nézzük, de micsoda a mi fantáziánk apáink, nagyapáink fantáziájához mérve?

És még éltek az egykor hősök! Csak a költők irták, hogy: sóhajtsunk és feledjünk, - ebben a királyságban eszeágában se volt senkinek elfelejteni a közelmúltat, amely dicsőbb volt Rákóczi Ferenc hadjáratánál! Kinek is lett volna kedve felejtetni, mikor oly jól esett a régi dolgokon gondolkodni, a régi temetőben járni, mely tele volt a hősök fejféival! Ez időben a nemzet nem a jelenben élt, hanem a múltban. Nem is csoda, hisz jelene nem volt a nemzetnek akkor!

S a múlt színes képeiből volt kivágva egy alak, a Krúdy Kálmán alakja. Kinek lett volna kedve elhinni, hogy ez az alak eltűnt, nincs többé! S tovább élt a legenda a kékszemű guerilla-vezérről... Az Ipoly szőke hajjai titokzatosan locsogtak a palóc-mezők között és az erdei bokrok összesugtak a szélben. Itt járt Krúdy Kálmán, amott járt Krúdy Kálmán... Paczolay, a csendbiztos fejcsóválva mormogta a szakállába:

- Vajjon csakugyan Krúdy Kálmánt lőttem-e agyon?

A mezőn a piroskendős fehér lábu palóc leányok éppen úgy énekelték a Krúdy Kálmánról szóló dalt:

Szépen legel a báróné gulyája,
A báróné maga jár a nyomába...

A báróné hallgatta a dalt és a szeme könnybeborult tőle:

- Vajjon csakugyan meghalt-e Krúdy? - szállt révedezve a gondolata és a lelke egyszerre kivirágosodott a reménységtől.

- Hátha nem halt bele a lövésbe, hátha az erdőt járja és egy éjszaka majd megzörgeti az ablakot:

- Báróné, itt vagyok leszámolni.

Ó, bár jönne kegyetlen haraggal, csak már itt volna... De az ablakot éjjel csak a szél zörgette és a báróné fölriadozva álmából, mindig csupán egy véres kisértetet látott a szobán keresztül-suhanni...

A kovácsi-i kuriában az öreg Krúdy János éjjelenként fölneszelt, ha a kutyákat hallotta odakünn ugatni. Különben se igen tudott aludni az öreg ur. Nyakába kerítette a subáját és csöndesen kilépett a házból. Óvatosan körüljárta az udvart és halkkal kiáltotta:

- Kálmán, tiszta a levegő, előjöhetsz!

De szavára csak a szél sóhajtott el az Ipoly fölött, mint egy bujdosó kisértet.

Azért még ő se hitte el, hogy agyonlőtték a fiát.

A LOSONCI LEGENDA.

Losoncot negyvenkilencben porig leégették az oroszok. A szorgalmas polgárok megriadva menekültek a lángok elől és a hegyoldalokban az erdők asszonyok jajgatásától, férfiak szitkozódásától lettek hangosak. De a lángok elhamvadtak és az ellenség tovább vonult. A polgárok visszatértek az erdőből és serényen láttak hozzá a város fölépítéséhez.

Miért gyújtották föl Losoncot az oroszok?

Ennek a története is Krúdy Kálmán nevéhez fűződik.

A muzska hadtest, amelynek a cár rokona volt a főparancsnoka, csengő muzsikaszóval vonult be Losoncra. A vonuló kozákezredek dübörgése az utcákon már hajnal óta tartott. Az első ezred csupa hófehér paripán ült. Ez volt a testőrezred. A második ezred - doni kozákság - sötét pejparipán lovagolt. A harmadik ezred sárga ázsiai lovain büszkén ültek a napégette legények, akiket a Volga mellől parancsolt ide a mindenható cár... Még az ágyu-ütegeket is egyszínű paripák húzták. A legénység egyenruhájának a színe pedig változott, mint a kaleidoszkop.

Ilyen hadsereg még nem járt Magyarországon. Bizony átnyilalhatott a fájdalom a jó losonciak szívéen, mikor a szürke, kevésbé fölfegyverzett honvédekre gondoltak. A mi honvédeinknek nem volt egyébük, mint szuronyos puskájuk. Mert a magyar hadsereg, - ez Damjanics taktikája volt, - mindig szuronnal verekedett. Lövöldözésre alig került sor a honvédség diadalaiban: a golyó célt téveszt, de a szurony biztosan odatalál, ahová a honvéd akarja.

A szurony ellen még a kozákok hosszú dzsidája se volt megfelelő védelem. A szuronnal a honvéd kiparirozta még a lovasság szablyatámadását is. A honvéd a szuronnal két ember volt. A huszárságnak az a régi keleti szállóigéje, hogy: „én meg bajtársam, a kardom”, a magyar szabadságharc után merült feledésbe. A régi magyar huszár-kardnak dicsőségét a szurony örökölte. Az öreg veressipkásoktól még láttam mutogatni a hatvágást, amelyet a honvéd szuronyával épp oly bravúrosan végzett, mint hajdanában a huszár: védekezni ellene nem lehetett.

Vonult az orosz hadsereg végig Losonc utcáin. A cár rokona büszkén nézhetett végig seregén: gyönyörű hadsereg volt az. (Persze Világos után nem igen lehetett ráismerni a rongyos hadra!) A város közepén vendégfogadó állott, ott ütötték fel a főhadiszállást. A fogadó nyitott kapuján egész nap jártak-keltek a futárok, galoppinek. A nyargoncok lovának patkója szikrát vert a piac gránitkövezetén, a kerekese-kut csigája nyikorgott... A toronyban éppen deket harangoztak.

A főtiszteknek a fogadó nagytermében terítettek. Forró nyári nap volt és az ablakok nyitva voltak. Odabévről csengő tábori muzsika hallatszott. Ünnepi ebédhez készültek a tiszték: az első ebédhez a magyar területen.

A fővezér a pecsenyénél fölemelkedett és megragadta poharát. Szürkeszakállu, keselyüszemű tábornok volt a vezér. Harsogott a hangja, mikor felséges rokona, a cár egészségére ivott.

- Remélem, - mondotta francia nyelven, harsogó hangon, - hogy nemsokára jelenthetem felséges atyámfiaának, hogy e lázadó dunai tartomány a lábai előtt fekszik...

Ebben a percben vad trombitarecsegés hallatszott a piacról. Mintha magyar huszárság indulna rohamra. Bizony könnyen kitelhetett azoktól a vakmerő fickóktól, hogy megrohanják a nyugodtan ebédelő orosz hadsereget.

A tiszték a nyitott ablakhoz tódultak.

Hát vágtat ám a piacon keresztül, egyenesen a vendéglő felé - egyetlen lovas. Az fujta a trombitát torkaszakadtából. Mögötte ült nyeregben egy fiatal, vézna, magyar honvéd. Mintha foglya lenne a lovasnak.

A lovas a fogadó elé ért. Megállította a paripáját.

- A fővezér ur ő fenségét keresem, - kiáltotta francia nyelven a nyitott ablakoknál tolongó tisztekre.

Az orosz tisztek utat engedtek a hercegnek.

- Mit kíván tőlem? - kérdezte.

- Én Görgei tábornok futárja vagyok, - felelt a lovas. - A tábornok ur üdvözlét küldi...

Igy szólt és abban a pillanatban eldőrdült a lovas válla fölött egy lövés. A vézna honvéd fölágaskodott a nyeregben és szuronyos puskájából lőtt.

A durranás visszhangzott a piacon, odafönn az ablakban megtántorodott az orosz főherceg. Aztán arccal előre zuhant...

Iszonyu riadalom támadt.

A lovas pedig odalenn megfordította tájékozó paripáját és nyargalt vissza arra, amerről jött. A trombita pedig viharként harsogott, mintha legalább is egy ezred huszárság rohanna végig Losonc utcáin.

- Utána! - ordítottak a fogadóban a megrendült főtisztek.

A hadnagyok lóra kaptak, a kapu előtt a kozákőrség kilötte fegyverét, de a következő pillanatban már a porfelleg is eltünt a lovas nyomában.

Hiába nyargalt egyik szotnya kozák a másik után a vakmerő lovas nyomába: az eltünt a várost környékező erdőségben.

A legidősebb tábornok riadót fuvatott és utrakelt újra a büszke hadsereg. Vágtattak az ezredek kifelé a városból, az ágyuk dübörögve gurultak a nyargaló lovak után. A sereg még nem tudta, hogy halott fővezér parancsnoksága alatt van. Az északfelé kanyargó országuton három őszfejű tábornok nyargalt, vitte Moszkvába a rémhirt a mindenható cárnak, hogy kedves atyjafia immár nem vezeti tovább Magyarországon a hadjáratot.

A halott fővezért zárt hintóba emelték s úgy vitték a sereg után. Ugyanaz a diszöltöny volt rajta, amelyben a cár egészségére ivott. Mellette ült hadsegéde és komor arccal meredt a halottra, mintha parancsait várná. Ha valamelyik katonának eszébe jutna bepillantani a hintó bőrfüggönye alá, bizony nem látná meg odabenn, hogy halottat visznek. A seregnek nem volt szabad megtudni, hogy a császári herceg immár halott. A torzonborz szakállu vén muszka kocsis rövidnyelű ostorával veszettül hajtotta a tarantász csengős lovait és a vezérkar lihegve lovagolt a vezér nyomába. Losonc alatt megállott a hintó. Az országut itt észak felé fordul. A sereg dübörögve vonult délfelé, a hintó pedig az északi utra kanyarodott. A császári herceget vitték haza a Kreml kriptájába.

Estefelé, mikor hegytetőre értek, Sokov herceg, a hadsegéd, kitekintett a hintó bőrfüggönye alól. Délfelé vörös volt az egész égboltozat. Losonc égett odalenn a völgyben. Egy magas lángoszlop egyenesen az ég felé tört. A katolikus templom tornya égett ott, mint egy gyertyaszál. Kő kövön nem maradt a városból. A hátramaradt kozák szotnya égő csóvákkal nyargalt végig a városon és tüzkévé dobott minden háztetőre. Az erős délkeleti szél élesztette a tüzet. A nők és férfiak jajgatva, sirva menekültek az erdők felé... Hanem azt már a halott császári herceg nem hallotta.

A legenda szerint Krúdy Kálmán volt a vakmerő lovas. Az pedig, aki mögötte a nyeregben ült, senki más, mint Volk Irma, a katonaleány, Krúdynam a kedvese, aki őt mindenhová elkísérte. De lehet, hogy ez csak legenda. Abban az időben kiválasztott hőseink követték el mások bravurját. Öreg honvédek mesélték, hogy a szabadságharc története mennyire nincs igazán megírva. A névtelen ezrek hőstetteit kiválasztott hősei nevéhez fűzi a történelem. Pedig gyakran ott sem volt a hős, hol a hőstettet elkövették. A huszárbravurokat se követte el mind Krúdy Kálmán. A losonciak emlegették a nevét.

De hát újra fölépült Losonc. A kormos pusztaság helyén, hol az égett mező az egykori Losonc helyét hirdette, új falakat emelt a polgári serénység. A gólyák - a híres losonci gólyák - azonban nem tértek vissza. Ők odavesztek a tűzbe. A gyermekek újra a porban játszottak s az öregek a házak előtt üldögéltek, mint hajdanában mindig. A folyóban fehérlábu menyecskék, lányok sulykolták a ruhát. S ha fölgombolódott színes pruszlikjuk a meghajlás közben, kíváncsian keblük éppen úgy pihegett, mint azelőtt. Ah, hisz semmi sem változik. Az öreg Sulyánszky bácsi - akinek már a forradalom előtt is zöld volt a bajusza, - most is katonásdirta tanítja a gyerekeket. Az öreg asszonyok, akik egykor Krúdy Kálmánnal táncoltak és előre menekültek, fősóhajtanak:

- Ah, öreg legény lehet már ő kelme is!

Pedig alig tíz esztendő múlt el!

Micsoda a porszem az idő mérhetetlen sivatagában, mégis megérezzük mi, emberek. A férfiak talán annyira nem is, mint az asszonyok. Hiszen ő nekik jobban fáj az elmúlt idő, az elmúlt idővel az élet kedvessége. A férfiú akármilyen öreg, az élet még nem vett el tőle semmit. Nem a reményeket, sem a lelki hevet. És ha már a szerelem hűtlen kutyája elmaradt, még mindig megmarad a haza s a közügyek. De miye van az öreg asszonynak! Az unokák, e pajkos kis csirkék, ha nem volnának, talán egész fölöslegesek is volnának az öregasszonyok ezen a világon. A gyermekek játszottak a porban és a losonci öregasszonyok Krúdy Kálmánt emlegették.

Beszélték, hogy valahová az Alföldre vonult el a pajkos guerilla. A palócok vadvirágos földjén már nem nyílt neki virág. De vajon csakugyan el tudott-e menni olyan messzire ettől a földtől?

A szőlőhegyekben, a csendillákban, amelyeket jobban látogattak mostanában, mint bármikor azelőtt, sokkal többet tudtak Krúdy Kálmánról, mint az öregasszonyok. Hja, a nógrádi csendilláknak saját külön táviró-vezetékük volt a nagyvilággal! Nógrádban mindig többet tudtak a busuló hazafiak, mint bárhol az országban. A hirtozó drótosok mindig idejöttek először, ha olasz földről az emigránsok elindították őket. Garibaldi mindig a nógrádiakkal tudatta legelőször szándékát. Még hadmozdulatait is meg tudták mondani Nógrádban jó előre. A térképen - minden házban volt térkép - esténként az urak gombostűjükkel szurkálták ki a háborus országrészt.

- Itt áll Garibaldi, emitt meg az osztrákok. A jobbszárnyon van Türr Pista. Hej, ha Türr Pista megkerülné az osztrákokat, agyonroppantaná őket Garibaldi. Agyonroppantaná, mintha vasból volna.

Igy beszéltek esténként a nógrádi csendillákban és a kis gombostűfejek harciasan emelkedtek ki a térkép mezejéből.

A GAÁL-LEÁNYOK.

A szép Gaál-leányok Balassagyarmaton az asztalkát táncoltatták. Olyan asztaluk volt, amely mindent megjósolt előre. Nagy hire volt a Gaál-leányok asztalkájának. Talán azért, mert olyan szépek voltak a leányok, mint a földre szállott tündérek. Vagy pedig azért, mert igazán olyan rendkívülieket jósolt az asztal.

Klementin és Flóra: így hívták a leányokat.

Klementin szőke volt, mint a hajnal. Mint a nyári hajnal, amely sejtelmesen ébred az erdők fölött. Hosszu szempillái alól csak néha vetette föl csodálatos tekintetét. Révedező, sejtelmes volt ez a tekintet. Mintha mindig másvilágokba látna. Talán nem is látja meg az embereket, akik a közelében vannak. A Klementin csodálatos tekintete ígázte tán meg az asztalkát? Van benne valami! Hisz nagy, erős, szakállas férfiak fölsírtak álmukban, ha Gaál Klementinával álmodtak. Pedig mindenki véle álmodott néhanapján.

Flóra karcsu és nyulánk volt, mint egy szarvas. Piros volt az arca, mint az alkony. Nagyranylt szemének puha barnasága akkoriban költővé tette az egész Ipolyságot. Koszoruba fonta a haját és piros ajka huncutul mosolygott. Talán e mosolygás volt az oka, hogy az asztalkának sok rendkívülisége nem talált általános hiedelemre.

Ezt az asztalkát hallgatta annak idején a fél ország. Jelentősegteljes jóslatait levelekben is megírták messzi vidékekre. Ma persze csóválják a fejüket az akkori gavallérok:

- A két kis boszorkány megbabonázta az egész országot.

No, ha az egész országot nem is éppen, de azokat, akik a házukhoz jártak, bizonyosan. Pedig sokan jártak Gaálékhoz.

Az öreg Gaál Antal ezredes volt a szabadságharcban. Nagy fehérszakállu, mély ember volt. Őt babonázták meg legelőször is a lányok. Öreges, szálkás betüivel szorgalmasan írta a leveleket még a Dunántúlra is.

„Jövő héten beszélni fog Pythia! Eljöjjetek ám, okvetetlenül.”

A Gaál-kuriának sohasem zárták be a kapuját. A drótostótokat itt fogdosták meg először, a süket Gerliczy is Gaálék kertjében hallotta először a közeledő magyar sereg ágyuinak dörögését. Kétségtelen, hogy ha Kossuth üzen valamit haza, azt bizonyosan Gaálékhoz küldi. Garibaldi levelét egy néma vándorlólegény hozta. A levelet éjjel, titokban bontották föl és szóról-szóra emlékezetükbe vették még azok is, akik egy szót sem értettek az olasz írásból. A Gaál-ház barátai ezzel a titkos, összeesküvői szóval üdvözölték egymást: Avanti. Mert ezt üzenté Garibaldi. A néma vándor pedig örökös vendégnek ott maradt a háznál. Mázoló volt foglalkozására nézve a szerencsétlen. Megunta az örökös dinom-dánomot, amivel Gaáléknál ünnepelték és világoszöldre festette be a Gaál-házat. Mindent világoszöldre festett...

A nógrádi urak ebben is jeladást láttak.

- Remélni! Remélni! - mondogatták. - Be kár, hogy a mázólo nem tud beszélni...

De így is, még Kassáról is eljöttek megbámulni a Gaálék világoszöldre festett kerekcsutját és a tyukólakat. A vándorló pedig, mikor Gaáléknál már mindent befestett, új munka után nézett. Az urak valósággal verekedtek érte, hogy kinek a házat, tanyáját fesse először a mázólo. Vitték nagy diadallal faluról-falura, városról-városra a néma mázólot, aki világoszöldre festett mindent. Az urak gyönyörködve nézték munkájában és az öreg Korompai Tamás, mikor a mázólo lemászott az istálló fedeléről, boldogan szoritotta kebléhez a festékes embert.

- Értem, bajtárs, értem! - Remélni! - kiáltotta.

S így történt, hogy abban az esztendőben világoszöld volt minden ház, minden udvar az Ipolyságon. Később, évek múlva, mesélték, az Alföldre került a néma mázoló s ott is világoszöldre festett mindent. Pedig akkor nem volt mit remélni, a poros kabátu Deák elindította az ország megrekedt szekérét.

A Gaál-leányok pedig jósoltak egyre-másra. A kuria nagy ebédlőjét besötétítették és a vidék urai visszafojtott lélegzettel lesték az asztalka mozdulatait. Az asztalka táncolt a Gaál-leányok ujjai alatt és rejtelmes jeleket irt a papírlapra. „Huszezer fölfegyverzett harcos áll az Aldunánál!” - jelentette az asztalka. - Máskor Kossuthról mondott híreket. Báró Frank, a megyefőnök, aki hírért vette a dolognak, mosolygott vörös szakállába.

- Jobb, ha így mulatnak a magyarok, mintha konspirálnának!

De mindnyájan hittek az asztalka csodálatos képességében. Ugyan kinek is jutott volna eszébe kételkedni, mikor oly szépeket jósolt az asztal!

Két fiatal nógrádi uriember udvarolt a legtüzesebben a Gaál-leányoknak. Udvarolt azoknak mindenki. Tán még a haldoklónak is lett volna hozzájuk egy hizelkedő bókja. De a két Dobránszky teljesen a leányok rabja volt. Hatalmas szál emberek voltak. Barna szakálluak, talán a medvét megölnék ölelésükkel. Lóháton jártak mindig. A lovaik pedig a Gaál-kuria istállójába voltak bekötve, mert nem mozdultak el hétszámra a Gaál-házból.

Számtalanszor megkérték már a leányok kezét. Az öreg ezredes csóválta a fejét.

- Bolondok vagytok! Éppen az én leányaimra áhitoztok! Mintha bizony nem találjátok máshol feleséget. Ezek a leányok most nem arra valók, hogy nektek főzzenek. A hazánknak szüksége van a Gaál-leányokra. Nem adom őket férjhez.

A két Dobránszky lehangoltan bólintott:

- Van valami a dologban. De hát csak nem akarod örökké itthon tartani a lányokat?

Az ezredes vállat vont:

- Körülbelül itthon akarom őket tartani. Magamnak is szükségem van a leányaimra. Vajjon mit is csinálnék én egyedül? Várjatok, amíg minden lecsöndesedik, akkor majd megfeszülhetnek.

A két Dobránszky sötéten nézett maga elé. Az öreg terminusával nem igen voltak megelégedve. Másrészt az is elkeserítette őket, hogy a lányok egyáltalán meg nem hallgatták szavaikat. A lányoknak egyéb gondjuk volt, mint az ő szerelmes turbékolásaikkal törődni. A lányok a haza lányai voltak. A lányoknak csupán Garibaldira volt gondjuk. S a táncoló asztalkába voltak szerelmesek. Hej, sokan szerették akkor minden vérükkel a clairvoyance-ot. Az osztrák börtönökben még sóhajtoztak a magyar rabok és a külföldön emigránsok barangoltak. Az asztalka táncára a braziliai ültetvényes éppen úgy jelentkezett, mint az olasz vár lakója. Nem csoda, hogy sokaknak volt szenvedélye az asztaltáncoltatás.

A PAJKOS KRÚDY UTOLJÁRA MEGJELEN.

Egy komor, esős, őszi este elzúllott külsejű, barnaszűrös fiatalember kopogtatott a Gaál-portán s kalapját mélyen a szemébe huzta és az ezredessel akart beszélni. Az ezredes leg-belsőbb szobájába vezette a vendéget.

- Krúdy Kálmán kérdezteti, mit üzennek külföldről? - szólt a fiatalember.

Az ezredesnek kiderült az arca:

- A Kálmán fiu? No lám, már azt hittem, hogy meghalt.

Leült az iroasztalhoz és szálkás, öreg betűivel kimerítő jelentést irt a bujdosónak a haza állapotáról. Hol jár Kossuth, Türr Pista mit üzen és a Klapka-légió mely napon fog betörni Románia felől. Mondtam már, hogy Nógrádban tudtak mindent? Tán azért, mert itt laktak a megbízható, kipróbált hazafiak? Van valami a dologban. Lehet, hogy máshol is laktak olyan hazafiak, mint Nógrádban, de mégis olyan nagy csomóban együtt sehol se.

Az ezredes megirta jelentését és kezét szoritott a szűrös fiatalemberrel.

- Adja át öcsémuram üdvözetemet a pajkos Krúdynak!

A fiatalember összehuzta nyakán a szürgallért:

- Nem látom én soha Krúdy Kálmánt. Én a Bornyák bandájában vagyok. Tíz kézen is keresztülmegy ez a levél, míg a Krúdy kezébe jut.

Gaál Antal kényelmetlenül borzolta föl szakállát:

- Tehát maga a Hornyák bandájában van?

- Igen, a juristák bandájában. Csupa jogászok vagyunk valamennyien. Mindnyájunkat föl-akasztanak, ha elfognak... Nem kerüljük el a bitót. Azt én mondom önnek, ezredes ur, Zábor Gyurka. A legfelső törvényszéknél voltam én joggyakorlatra másfél évig... Én csak tudom.

- Hornyák ur pedig tudtommal ügyvédi kancelláriáját hagyta oda.

- Valóban, - felelt a rabló. - Ugyanaz a Hornyák, aki tavaly télen a pecsovis hirben álló egri érseket rabolta ki. Az egri kanonokok még most is rendes hópénzt fizetnek Hornyáknak, hogy hazafiságukat bizonyítsák.

Gaál ezredes, aki fejét bólongatva hallgatta végig a rabló beszédét, kezét nyújtogatta:

- Tehát kérem, adja át üdvözetemet Hornyák urnak.

Ilyen világ volt akkor. A rablókkal való barátkozás hazafias cselekedet volt. Pedig a tatárjárás óta nem volt annyi rablómegfajzott Magyarországon, mint az ötvenes-hatvanas években. IV. Béla erős kézzel irtotta ki az alföldi zsidóbandákat, de az ötvenes évek zsidóbandáit a lakosság támogatta. A Rákóczi-korszak után gombamódra fölburjánzó rabló hajducsapatokat kardélre hányta a vasas németesség, de a forradalom utáni haramiabandákhoz hozzá sem lehetett férni. Hisz a közhit azt tartotta, hogy ezek a bandák a bujdosó honvédekből telnek ki. Az egykori guerillahadnagyok nem adták föl a harcot, - beszéltek a tűz mellett, - s tovább folytatták a forradalmat. A bujdosók! Ki ne rejtegette volna a bujdosókat? Uricsaládok kalandos hajlandósága fiai, akik megunták az iskolapadot, fölcsaptak rablónak. Még magam is ismertem az öreg Barkót, aki az ügyvédi diplomát sutba vágta és elment haramiának a Bakonyba. Később benőtt a feje lágya és visszaszökött a diplomájához, de hány fiatal, reményteljes élet pusztult el ebben a képzelődő, kalandos korban! A Rádai-krónika futóbetyárjai között fölös számmal voltak a megtévedt ekszisztenciák. A futóbetyárság e fény-

korában éppen olyan urimunka volt a haramiaság, mint manapság akár a diplomáciai pálya. A nemzet nem tudott mit csinálni a temperamentumával. „Valamit csak kellett csinálni, - mondta egyszer Kléh István e korról, - hogy a vérünk el ne tespedjen!” Persze, sok gonosz ekszisztencia használta föl az általános divatot és fölcsapott regényhősnek, holott közönséges rabló volt csupán.

A szűrös rabló minden hónapban kopogtatott a Gaál-portán:

- Mi hír külföldön, kérdezteti Krúdy Kálmán?

Az ezredes pedig irta-irta az ő hosszú jelentéseit.

A legendás Krúdy Kálmán tehát újra föltámadt. A nógrádiak még büszkéek is voltak rá: ime hazaküld tudakozódni, mert itt tudnak mindent legjobban. Esténként ha kifogytak a témákból, Krúdy Kálmánról beszélgettek. Hol van vajjon? Lehet, hogy itt van a kukoricásban, csak nem mer előjönni. De lehet az is, hogy nagyon messzire van a lankás nógrádi halmoktól. Az öreg asszonyok ismét elkezdtek sugdolózni és a fiatal menyecskék borzongva néztek ki esténként az ablakon. Ha éjjelenként a kutyák ugattak, az alvók felültek ágyukban:

- Vajjon nem a pajkos Krúdy jár odakünn az udvaron?

A fiatal lányoknak az asszonyok meséltek Krúdyról és a borozásnál olykor fölkiáltott egymásik idősebb ur:

- A pajkos Krúdy? Az volt csak a legény.

A legenda, amit már-már elfeledtek, ismét föltámadt. Tíz esztendő mult el a pajkos Krúdy utolsó megjelenése óta és a tíz esztendő nem ártott a legendának. A heverésben szétfoszlott a legenda, mint valami régi zászló, amelynek darabjai azonban külön-külön is színesek. Hozzá-toldtak, elvettek belőle valamit, - a legenda kerekesebb és formásabb lett. Hisz a multban minden szebb volt...

A Gaál-leányok asztalkája pedig táncolt.

Tavaszi felé járt az idő. Odakivülről nagyon rossz hírek érkeztek. Bezzeg senki sem hallott most már ágyudörgést. Az asztalka csak szomorú híreket jelentett. De egy téli este különös ember szólalt meg az asztalka útján a Gaáléknál összegyűlt társaságnak. Senki más, mint a legendás Krúdy Kálmán.

Addig is hívták a pajkos palócot, de sohasem jelentkezett. Most egyszerre megszólalt magától. Ezt üzenté:

- A tavaszi losonci vásáron ott leszek!

Bolondság, miért éppen a losonci vásáron? Miért nem jön inkább Gyarmatra? Hisz az ő jó emberei mind itt laknak. De az asztalka üzenetét nem lehetett félremagyarázni.

Szállt, repült a Krúdy Kálmán üzenetének a híre. A tavaszi losonci vásár áprilisban szokott lenni, húsvét előtt egy héttel. Vajjon mit akar Krúdy Kálmán a losonci vásáron? Sokan, akik már elvesztették minden reménységüket, különös fontosságot tulajdonítottak a Krúdy üzenetének. Még Gaál ezredes is így szólt a vendégeihez:

- Meglássátok, urak, valami nagy dolog történik Losoncon.

A süket Gerliczy bácsi már ősz óta pirosnak látta az eget kelet felé és a gazdag Szobodits Pál, aki világleletében békeparti ember volt (csufolták is érte eleget), lelkesen kiáltott fel:

- Most mutatja meg a pajkos Krúdy, hogy miért hallgatott olyan sokáig.

Most mutatja meg? Vajjon mit mutat meg? Senki sem volt tisztában azzal, hogy mi történhetik a Krúdy Kálmán megjelenésére, de mindenki nagyon sokat várt tőle.

Szállt, repült a hír a Krúdy közeledéséről. Az asszonyokkal nem lehetett birni. Akik még nem látták, azok mindenáron látni akarták. Akik pedig már találkoztak vele valamikor az életben, éppen azért akarták újra látni. Ilyen nevezetes fenevadnak a látása nem kínálkozik mindennap. Este azzal ijesztgették a gyermekeket:

- Jön a Krúdy! - és ezzel elhallgatott még a legmakacsabb is.

- Jön a Krúdy!

A vásárosok egy-két nappal korábban indultak el a környékről. Amint gurultak a szekerek a tavaszi mezőkön, átkiabáltak egymáshoz az árusok:

- Aztán meg ne ijedjünk, emberek, - kiáltotta Szurmák szűrszabó Ujhelyből. - Elbánunk mi a pajkos Krúdyval. Nem olyan nagy annak az ereje, mint mondják.

A vásáros-szekerek között urihintók, kacér bricskák igyekeztek Losonc felé. A hintók megrakva asszonyokkal, leányokkal, mosolyogtak, a szemek és az arcok kíváncsian fordultak az Ipoly felé.

- Jaj, ha eljönne véletlenül, - sóhajtottak félősen a fiatal menyecskék. Pedig talán nem is féltek annyira, mint mondták.

Ugyan miért féltek volna a pajkos Krúdytól?

Ami szép leány, asszony volt az Ipolyságon, az mind Losoncra ment a tavaszi vásárra. A Gaál-leányoknak mindenfélére volt szükségük, amit sehol se lehet megvenni, csak a losonci vásáron. Az öreg Gaálnak eszéágába se volt otthonhagyni őket. Még Paczolay uram is fölkapaszkodott vasderes vén lovára:

- Hát hadd lássuk azt a kisértetet, - mondta az öreg csendbiztos.

De a pisztolyait a világért se feledte volna otthon. Ki tudja? Hisz semmi sem lehetetlen a világon.

Báró Frank, a megyefőnök se volt rest. A zsandárjaival úgy megrakta Losoncot, hogy ott nem menekedhetett meg egy gombostű, nem pedig Krúdy Kálmán. A Losonc felé vezető országutakat lovaspandurok lepték el.

- Most már jöhet Krúdy Kálmán! - mormogta meglegedetten.

Vajjon el mer-e jönni a vakmerő kalandor, mikor ily nagy előkészületek történtek a fogadására?

- A „pajkos” még a pokolba is elmenne! - kiabált Sztropkó, kovácsi-i csizmadia, aki a Krúdykuria hátamögött lakott s így nagy tisztelője volt Krúdy Kálmánnak.

A „pajkos”! Vajjon még mindig a régi pajkos-e? Hisz újabb csinytevéseinek hírét nem lehetett hallani. Talán csak azért pihent meg, hogy most elülről kezdje a régi dolgokat! Talán csak ezután következik a java!

A vásárosokkal és urifogatokkal megrakott országutakon egyebet se lehetett hallani, mint a pajkos nevét. Mindenki tudott róla valamit. Az ipolysági lovak büszkén lépkedtek és a szekerek ünnepi hangulatban nyikorogtak. Hogyne, hisz az övék a pajkos, akinek tiszteletére ez a nagy sokadalom összegyülekezett. A vásár itt nem volt fontos. A fődolog az, hogy Krúdy is ott lesz.

A losonci vásár három napig tartott abban az időben. A lengyel borkereskedők szőrös kucsmáikban itt kötötték meg üzleteiket és a napégette alföldi urak átugrottak a Tiszán, ha jó lovat akartak venni. A vargák és szűcsök egész utcákat raktak ki sátraikkal. A korcsmasátrakban szakadásig muzsikált a cigány. Itt van egész Palóccország. A színes rokolyájú menyecskék, lányok csoportban járnak a vásáron. Ha egyébről nem, - vidám, szép szemükről meg lehetett őket ismerni a sokadalomban.

A Gaál-leányok is ott járnak a vásárban. Az öreg ezredes beült a vendégfogadóba az ismerőseihez, ott most a cigány muzsikál és a bor folyik. Mit keresnének ott a leányok?

A vásárnak utolsó napja van. A sokadalom a legnagyobb. Ugy tolong a nép a sátrak körül, mintha többé soha nem volna vásár a világon.

Egyszer csak fönn a toronynál, ahol a sátrak kezdődnek, elrikkantja magát egy vékony asszonyi hang:

- Itt a Krúdy Kálmán!

Olyan kavarodás még nem volt a losonci vásáron, amilyen erre a kiáltásra kerekedett.

Ott jött a pajkos Krúdy lóháton a sokadalomban, mögötte még vagy egy tucat lovaslegény. Tulipános szűr volt a nyakába vetve, a fején árvalányhajás kalap. A dereka teletűzve pisztolyokkal, a kezében fókos: ahogy a legenda leírja.

Mögötte a lovaslegények mind karabélyt tartanak kezükben. Annak a karabélynak föl van húzva a ravasza. Aki nem tér ki az utból, az ott marad.

Tisztult is az út a pajkos Krúdy előtt. Az pedig csak lépegetett sötét pejpáripáján és nem nézett se jobbra, se balra, csak ment előre.

A Gaál-leányok, mikor meghallották a kiáltozást, ijedten lapultak egy sátor falához.

- No, Klementina, elvisz a pajkos Krúdy! - mondta Flóra és megszorította a huga kezét.

- Tudom, - rebegte az szemlesütve és a keble úgy emelkedett, mint egy fáradt galambé.

Krúdy Kálmán pedig jött, közeledett csapatával a sátrak között. Nem lehetett előle elmene-külni s a sátrak kötelein, hogy ugrálhatna keresztül egy fiatal leány és a szekerek között vajjon utat tudna-e találni? Legjobb nyugodtan bevárni a veszedelmet. Jött Krúdy, jött. A vásáros-népet hajtotta maga előtt, mint egy csordát. A tömeg menekült fejét vesztve, pedig nem is volt olyan félelmetes a pajkos Krúdy.

De im, micsoda lovas-csapat közeledik a vásár másik széléről, szemben emezzel? Az a lovas-csapat szakasztott mása emennek. A tizenkét lovasnál karabély és tulipános szűr a vezér hátán. Arcát annak is eltakarja az árvalányhajás süveg. Vajjon melyik most az igazi Krúdy Kálmán?

Gaál Klementina megcsókolta a nénjét ott a sátor mellett:

- Isten veled, Flóra! Elvisz a Krúdy téged is!

A két lovascsapat pedig mindig közelebb jött. A nép megtorlódott a sátrak között. Rémitő zavar keletkezett. A nők sikoltoztak, a férfiak taposták a gyermekeket, mint a vadállatok. Futott mindenki, amerre látott, pedig a lovasok nem bántottak senkit. Az árusok meglepték a szekereket. Onnan nézték fölágaskodva a két lovascsapatot. Parázs veszekedés lesz itt, ha ez a két lovascsapat összetalálkozik.

De immár szemben is áll egymással. Gaál Klementina fehér zsebkendőt vett elő zsebéből s azzal integetett a lovasoknak. Flóra piros selyem fejkendőjét leoldotta s azt libegtette.

- Nézd a selymákat! - kiáltotta a kovácsi-i varga. - Persze, tetszik nekik a pajkos...

A lovasok egy szempillantás alatt észrevették a Gaál-leányokat. A két lovasvezér kiugratott a sorból és a leányokhoz furakodott a tömegben keresztül. A következő pillanatban aztán a nyeregben ültek már a Gaál-leányok. Klementina az egyik Krúdy Kálmán mellett a nyeregben, Flóra a másik Krúdy Kálmán mellett. Vajjon melyik ült az igazi mellett... Akkor aztán sarkantyuba kapták a paripákat. A lovasok kezdtek nyargalni, mint a szélvész. A Gaál-leányok éles sikoltása túlhangzott a lódobogáson. Fehér ruhájukat lobogtatta a szél, mint sirályok szárnyait a háborgó vizek fölött a vihar.

Erre aztán magukhoz tértek a megrémült vásárosok. A vargák hirtelen fölragadták a gazdátlan sátorpóznákat, a korcsmákból kitódultak a vigadók.

- Utána a pajkos Krúdynam! - ordították az emberek.

De hát hol van a pajkos Krúdy? Melyik csapatot vezeti Krúdy? Azt, amelyik jobbfelé menekült, vagy amazt, amelyik lefelé nyargalt el, hogy a kövezet szikrákat szórt a lovasok nyomában?

Hol a pajkos Krúdy?

Itt-ott eldördült egy fegyver a menekülők után. A megriadt szekereslovak nyeritettek és nekirohantak a sátraknak. Szurmák, az ujhelyi szabók öregapja a feje fölött lóbált egy nagy kalapácsot, amint a vágató lovasok után futott.

- Elébe! Elébe! - kiáltotta száz torok.

De ugyan kinek lett volna kedve a nyargaló lovak elébe kerülni? A karabélyok eldördültek a lovasok kezében. Igaz, hogy a levegőbe repült minden lövés, de bizony repülhetett volna a vásárosok közé is.

A város szélén találkozott a két lovascsapat. Akkor már elállta előttük az utat egy szakasz zsandár. Lovas pandurok dobogása hallatszott hátul.

A zsandárok láttára aztán nem is védekeztek. Leugráltak a lovakról és vonakodás nélkül engedték megkötni kezüket, lábukat. A vörös Frank báró sorba leütötte a megköötözöttek fejéről a kalapot.

- Te is itt vagy, Dobránszky Mihály? - lihegte a megyefőnök. - Te is, Gerliczy Antal? Hát te, másik Dobránszky? Te is leányrabló lettél? A Krúdy Kálmán melyik köztetek?

Hol volt már akkorra Krúdy Kálmán? Vagy talán meglehet, hogy nem is volt ott köztük soha. Csak a Dobránszkyak gondolták ki az egész Krúdy-féle mesét, hogy menyasszonyaikhoz jussanak. Legalább ezt vallották a megindult nagy pörben, amelybe bele volt keverve az Ipolyság minden valamirevaló gavallérja, akik segítettek a leányrablásban. Csendesebb szelek fujdogáltak: a leányrablóknak nem lett bántódásuk. A Dobránszkyak pedig végre megkapták a szép Gaál-leányokat.

A vásárosok közül ugyanakkor sokan megesküdtek rá, hogy láttak egy magános lovast, aki keresztülvágta magát a zsandárokon és elmenekült. Az a magános lovas eltűnt nyomtalanul. Tán az lehetett a pajkos Krúdy?

Ha ő volt, akkor se tudták meg soha teljes bizonyossággal. Krúdy Kálmánt soha sem látta senki. Voltak sokan, akik a későbbi években visszaéltek a névvel és bekalandozták az országot. Sorban elfogdosták őket: némelyiket agyon is lötték, de egy se volt az igazi Krúdy.

Hová lett Krúdy?

Némelyek szerint a Paczolay golyója ölte meg és évtizeden át csupán a legendában élt alakja. Mások szerint sikerült kimenekülnie Törökországba és ott meghalt az emigránsok között. Bizonyos hír sohasem érkezett róla.

Gyerekkoromban egy őszhaju, szikár embert mutatott az apám a pesti indulóházban:

- Ilyen volna Krúdy Kálmán, ha élne, - mondta.

A bronzarcu öreg ur fölszállott egy induló vonatra.

Ha élne? A fantáziám soká foglalkozott a szikár, őszhaju férfiuval. Vajjon hová lett a legendás Krúdy?

Elmult az álmok ideje és az álmok hősére ma már nem igen emlékszik senki. Öregasszonyok tán még tudják róla az Ipoly mentén, hogy Krúdyval egykor polkáztak a megyebálokon, de többre már ők sem emlékeznek. A képzelődés, a kalandok kora elmult. A nemzet fölébredt s a fantasztikus ábrándokkal ma már nem törődik senki. De mégis szép idők voltak! Sóhajtunk és feledünk!

Vége.

A MEGYE VIZSLÁJA.

Nem tudom, ma is annyi-e a kutya a vármegyénk házában, mint abban az időben volt, mikor én szolgáltam a megyét, - de ha véletlenül megvolnának még a kutyák és gazdáik, az utóbbiak bizonyosan emlékeznek az öreg Hubalaira és még öregebb vizslájára, Johannára. Mert ez a Johanna nem is volt már kutya, inkább valami eszes, megfontolt teremtes, amint hogy Hubalai János sem volt öreg hivatalnok, illetőleg kifizetésű megyei irnok, hanem valami fehérszakállu, vagyonos gavallér, aki unalmában szolgálja a vármegyét. Mintha csak éppen azért járt volna a megyeház tintapecsétes nagy szobájába, mert társaságban jobban esett még a pipázás is. Meg aztán volt valakivel elbeszélgetni az időt... Johanna sem unatkozott egymagában otthon. A megyeház gyepes udvarán egész kutyafalka csaholt, ugrándozott délelőttönként. Mig délután a rabok nagy lelkesedéssel mosták a kerekese knútnál a kutyákat. A folyosó ablakaiból ilyenkor pipázva nézték az állapotot a kutyák gazdái és Szirnyák Mihály, a várnagy, agarászostorral kezében tartott rendet a kutyák között...

Minden csak divat. A kutyák is az öreg Hubalaival jöttek divatba.

A megyei urak, amikor otthagyták az ősi Nagy-Kállót és benne az öreg vármegyeiházát, mindenképpen azon voltak, hogy mentül jobban lenézhesék az új megyei székvárost, a gyorsan meggazdagodott Nyiregyházát.

Hiába, Kálló csak Kálló volt. Benne minden ködarab, minden ház a régi vármegye dicsőségét hirdette. A megyeház kapuján még ott voltak nyomai a hajdani restaurációk fokosainak és a dohos folyosókon a régi alispánok képei függtek. A visszhangos kapuboltozat alatt még hallatszott a pandurok sarkantyúinak pengése és a megyei urak négyesfogatai dübörögve fordultak be az udvarba.

A nyiregyházai porban pedig elszürkült az egész régi dicsőség. Hiába hordták sárga csizmaszáraikat és tollas kalapjaikat a megyei urak. Még a hajduk sarkantyúja is máképpen pengett itt. Szürke por, közy és fumigálás fogadta a szegény megyét a gazdag városban. Akkor kezdett el Hubalai János vizslakutyával járni és a vármegye urai mihamar követték példáját.

Nem volt valamirevaló megyei tisztviselő, akinek kutyája ne lett volna. Hja, a kutya is valami. Legalább annyi, hogy dokumentálja a régi uraságot.

A megyeház folyosóin ott barangoltak a kutyák. Volt közöttük mindenféle fajta. A kistermetű, őszbecsavarodott főnótárius egy borjunagyságu bernáthegyit tartott az előszobájában, míg Szamosi bácsi, a nagy, mahomet árvaszéki elnök, köpenyzseéből egy ökölnyi kis ebecske nyújtogatta ki kormos orrát. De hát a legkitünőbb kutya mégis csak az öreg Hubalai Jánosé volt, Johanna, a vén kitanult vizsla, amelyről legendák keringtek a vármegyében. Okossága, ravaszsága és hűségessége még az öreg Hubalait is irigyelt férfivá tette, pedig hát az, valljuk be, csak olyan legenda volt, hogy az öreg a pipázás kedvéért járt az irnoki szobába. Járt bizony ő másért is...

A sárga, lompos vizsla, amely álmosan hunyorgatva, lomhán ödöngött az irnoki szoba körül, a legelső volt a megye kutyái között.

Mintha a régi, letűnt uraságot szimbolizálta volna a vén vizsla, amelyet tiszteletteljesen simogatott meg mindenki.

Még Szalontai uram is, az „utolsó” alispán, ha végigment a folyosón, jókedvűen csettintett az eb felé, Johanna egy unatkozó vén ember lustaságával emelte föl fejét az alispán hizelkedésére és megtört fényű szemében a hűség és alázat látszott. Szalontai uram benyitott az irnoki szobába és a füstfellemben ülő Hubai Jánoshoz így szólt:

- Hubalai bácsi, tán beteg a Johanna?

Az öreg őrök lassan fölemelkedett és kidöcögött a folyosóra. Itt is, amott is megnyílt egy ajtó és Hubalai intett a kutyának:

- No, mi bajod van, hékás?

Johanna megnyalogatta a gazdája kezét.

- Azt hiszem, szeretne a pajtások közé, az udvarra menni, - folytatta Hubalai.

Kinyitotta az udvarra vezető ajtót és Johanna engedelmesen kiment. Az ablakból utána néztek.

- Nini, a kuthoz megy, - mondogatták. - Bizonyosan szomjas.

De hát ezt még más kutya is utána csinálhatta könnyen Johannának. Az ő szerepe az utcán kezdődött, amikor délben és estefelé a városi főutcán hazafelé ballagott az öreg őrök. Johanna ilyenkor oly szigoruan, lenézéssel és előkelőséggel ballagott a sárga csizmaszárak mögött, amelyek gazdája lábszárát földték, hogy a járókelők utána néztek.

- A Johanna, - mondogatták. - A megye vizslája.

Hubalai pedig ment, ment a főutcán. A lépései is ruganyosabbak voltak, mint egyébkor. Hisz bizonyos volt, hogy mindenki őket nézi. Kövér természetén megfeszült a ruha és karjai, lábai, mint megannyi hurkák, lógtak. Tiszteletreméltó fehér szakállát gondolkozva simogatta és az öreg vizslára barátságos pillantásokat lövelt:

- Hm. Vadászni szeretnék, amice? - mormogta félhangon. - No, majd holnap talán...

A vizsla álmosan kullogott, se jobbra, se balra nem nézve és ha gazdája szólt hozzá, fölemelte a fejét, az öreg szemében meglepetés látszott. - Mintha azt kérdezte volna:

- Meddig bolonditjuk még a világot? Hisz mi sohasem vadásztunk.

Majd ismerősök jöttek és Hubalai félvállról szólt hozzájuk:

- Hallom, hogy kacska van a kemecsei vizeken... Holnap megnézzük. Ugy-e Johanna?

Az öreg vizsla ilyenkor bizonyos szégyenkezéssel hajtotta le a fejét és kötelességszerűen csóválta farkát. Mit tehetett ő arról, hogy gazdája szeretne volna elkápráztatni a világot?

Tovább mentek, egészen a város végére, ahol egy kis házban, annak is az udvarában egyedül lakott Hubalai János. A városvégi poros utcákon, ahol árok szegélyezi az utat, a vizsla letett eddigi magatartásáról és előrefutva, pajkosan meghempergett a porban. De még Hubalai János is másféle lett idekűnn. Gögös járása eltűnt és csak totyogott, mint a többi vén ember. Számolgatta az aprópénzét és nagy aggodalommal nyitott be egy piszkos kis boltocskába, ahol vacsoráját megvásárolta. A komor boltosnéhoz hizelkedve szólt:

- Csak ne sajnálja, szép menyecske. Szegény Johannának is jusson valami...

A zsiros papirosokat Johanna vigan szimatolta és az öreg őrök ravaszkodva nevetett rá:

- Örölsz, vén cimbora?...

És este, midőn a városvégi kis házikók népei kiültek a vadvirágos árokpartra, Hubalai János odatelepedett közéjük és amíg Johanna fejét lábára hajtotta, hosszan mesélt azokról a bonyodalmas ügyekről, amelyek a megyeházán az ő elintézésére várnak. Az öreg vizsla bizonyára örült, hogy sötét van és nem kell szégyenkeznie gazdája hazudozásai miatt.

...Egyszer, lucskos ősszel, reggel egyedül ment be a megyeházra Johanna. Végigkullogott a folyosón, és betolta az irnoki szoba félig nyitott ajtaját. Odabenn elmorogta magát az öreg Cseri:

- Jön már János is.

De az ismerős, totyogós léptek nem hallatszottak a folyosóról. Johanna egyedül jött. Hubalai Jánost hiába várták aznap a bonyodalmas ügyek, de még pipáját sem gyújtotta meg senki. Másnap se és azután se soha... Az történt, hogy hirtelen meghalt. Az öreg vizsla azonban pontosan bejárt ezután is a hivatalba. Estig odakünn ödöngött a folyosón és elment pontosan azon az uton, amelyen gazdája járt. Hol tanyázott éjjel, hol táplálkozott, senki sem tudta. Csak a bundája lett mindig bolyhosabb, kuszáltabb. De a hivatalos órát sohasem mulasztotta el. A hajduk néhányszor elkergették, de Johanna mindig visszajött. Lesoványodva, lomposan, betegen üldögélt az irnoki szoba előtt és ha az ajtó megnyílt, fáradt szemével alázatosan hunyorított. Nyilván Hubalai János bizta meg, hogy helyettesitse őt a megyénél, amit pontosan meg is tett az öreg vizsla...

A SZURDOKI SZÉLKAKAS.

Lehet, hogy sokan csodálkoznak: Szurdokon is volt szélkakas? Minek volt Szurdokon szélkakas, ami csak az előkelő paloták ormára való, hol büszkén és gőgösen forgatja szárnyait s csikorog a régiségtől? A mai építőmesterek már nem szeretik úgy a szélkakast, mint a régiek. Hajdanában szélkakas nélkül nem is lehetett házépítést elképzelni. A ház előkelőségét a szélkakas dokumentálta. A régi háztetőkön nem sóhajtozhatott az alattomos szél. A kakas mindjárt észrevette és hirül adta gazdájának: milyen szél fuj? A régiek a szélkakas állásából jövendöltek esőt, zivatart, időváltozást. A szél ma alattomoskodhatik, senki sem figyel rá. Mintha az időjárás már nem érdekelné az embereket.

A szurdokiak hajdanában büszkék voltak a szélkakasukra. Igaz, hogy nem egészen az övék volt, a Szakáll-kurián csikorgott a vén szárnyas, de hát ketrecbe még Szakáll sem zárhatta. A lapos fedelű régi házat benőtte a moha. A zsindeletetön a szélkakas talált volna kapargálni valót, ha egyszer kedve kerekedett volna leröppenni magas polcáról. De nem volt kedve. Büszkén és mereven nézett a dombvidék felé, - hisz itt többnyire nyugati szél fujt. A Hármastónál a nád között lakott a szél, itt huzódott meg fáradtságában, pihenésében. A szélkakas jól látta őt ébredni. Elindult a langyos, nedves nyugati szél, a csókafészek hintázni kezdtek a száraz jegenyéken és a szélkakas a dombok felé fordult. Odabenn a házban pedig fölsóhajtott egy öreg ember:

- Megint fú a szél!

A szélkakas hallotta az öreg ember sóhajtasát, de nem csodálkozott rajta. Hisz már harminc esztendő óta hallgatta. Harminc esztendő óta szeles időben fájlalta Szakáll Mihály derekát és csontjait. A szélkakas bizonyára nem haragudott a zsörtölődő öregre, mint az emberek, akik azt mondták neki:

- Mit panaszkodik az ilyen ember, akinek még felesége sincs?

Az már igaz, hogy nem volt felesége. De előregedett Szakáll Mihály feleség nélkül is. Összeszáradt, mint a vackor. Lehet, hogy fiatalságában helyre legény volt, de vén korában még az öreg emberek is fitymálva legyintettek felé:

- Ezzel is elbánt az idő!

Elbánt bizony. A kis farkasbunda évszámra nem került le a nyakából, még forró nyárban is csak vonakodva tette le egy-egy órácskára. S míg a napsugárban vánnyadt kis kezét aggodalmasan dörzsölgette, így kérdezte öreg szolgáját:

- Te, Karcsi, te, nem érzel valami időváltozást? Nekem mintha bizseregne a balvállam...

A fehérhaju Karcsi, miután gazdája betegségét a hosszú esztendők alatt alaposan tanulmányozta, összeráncolta homlokát és kérdő pillantást vetett a háztetőre, a szélkakasra:

- Ugy látszik, igaza van a tekintetes urnak, mégis lesz valami...

Szakáll Mihály ilyenkor fölvette a kis bundát és amíg a napsugár tovább ragyogott az udvar fölött, ravaszkas mosollyal nézett a fényben uszó táj felé:

- Engem be nem csapsz, napocska. Öreg legény vagyok már én.

Az már igaz: öreg legény volt, bár felesége nem volt. De néha még a közmondásnak sincs igaza. A házasemberek is megvénülnek rettentő módon, de ha legény elkezd vénülni, az ellen nincs orvosság. Az agglegény tud csak igazán megvénülni. Az öreg férjeket még csak talpraállítja, kivasalja egy-egy házi borulat, vagy a zivatar után következő napfény. De ki simogassa

meg a Szakáll Mihály susinkává aszalódott arcát, vagy ki dömöckölje meg derekát? Nincs senki a régi ház körül, csak egy öreg szolga, csak egy vén csikorgó szélkakas, kik egyforma hűséggel szolgálják gazdájukat. A földek, a szép fekete kövér földek ott huzódnak meg a Selyem-patak körül, de mit ér az, ha bérlő pattogatja benne ostorát ökrei után... Olyan már az a föld, mint az eladott állat. Megismeri régi gazdáját, hangjára ráügyel, de mégis az új gazdának engedelmessé válik. A hosszú istállóban nem harapja a jászolt a szilaj hátsó, a kényes kocsilovak nem dobognak a hidláson és az öregek, csendes igások nem fülelnek esténként a gazda szavaira, midőn a másnapi teendőket adja ki a béreseknél. A Szakáll-kurián vendég sem fordul meg évszámra. A régi pajtások meghaltak, újak nem termettek a régi helyükre. Tor, lakodalom elmúlik. Szakáll Mihályt se hívják. Bár vizkereszt napján minden esztendőben évődve kiált rá öreg szolgájára:

- Karcsi, aztán mulasd ki magad a farsangon. Nehogy bőjtben jöjjön rád a bolondja.

Farsang? Olyan is van? A százesztendő kalendárium nem hazudik. A kalendárium az öreg embernek a leghivebb barátja. Azt lapozgatni, olvasgatni a legnagyobb mulatság. A kalendáriumban mindig van valami tudnivaló:

- Ej, be korán esik husvét az idén! Hajdan bezzeg egész nyári időkben volt! Emlékszel, mikor Samu elment, csaknem térdig ért a vetés. Ha az idén hazajönne, még havat találna...

- Hogyha hazajönne! - mormogja rá Karcsi és vágja egykedvűen a dohányt. Vágja, vágja esztendőszámra, pedig az öreg urnak éppen elég naponként egy félpipával. De hát valamit csak kell csinálni!

- Ha véletlenül hazajönne! - tódítja Szakáll Mihály és jódarabig nem zörögnek ujjai között a kalendárium levelei. A dohányvágókés is pihen. Tán még a szélkakas is leveszi tekintetét az örök dombokról és a szobába kukucskál: vajjon miért e hirtelen elcsöndesedés?...

Miért volna másért, mint azért a régi husvétért, amidőn Samu elment. Ugyanaz a Samu az okozója annak, hogy husz esztendő óta nem volt dárídó a házban és a szélkakas még csak jókedvű nevetést sem hallott a mély, nagy szobákban fölcsendülni. A bérlő kezén soványkodó telivér földek Samut siratják. Az istálló azért ásit üresen és a kis farkasbunda Samu miatt tesz jó szolgálatot még nyáridőben is... A dohányvágó kés újra kattogni kezd, a kalendáriumban is fordult egy levél, a szélkakas pedig gyorsan tekint a dombok felé, hogy valami érdekes látnivalót el ne mulasszon, de azért sokáig hallani még a sóhajtasokat, amelyek az ablakfülke fölől egy nagy bőrszékéből hangzanak.

Az a Samu senki más nem volt, mint az öreg Szakáll Mihálynak az édes öccse. Olyan fiatal ember nem volt három vármegyében. Nem hiába maradt nőtlen Szakáll Mihály, - hogy mindig az öccsével lehessen, őt nevelhesse, ápolhassa. - Samu kiváló ember lett. Szerette mindenki nagy eszéért, barátságáért, jókedvéért. Bezzeg az igásoknak volt akkor mit hallani az öreg Szakálltól minden este. Gazdálkodott az öccse helyett is. Samu dinomdánomozott, politizált, udvarolgatott. Tán még követnek is megválasztották volna, ha közbe nem szorult egy nagyon szeles, zivataros éjszaka, midőn az öreg Szakáll Mihály sehogy sem tudott aludni.

Az az éjszaka volt ez, amely sok nagyratörő, ifjú életpályát beárnyékol örökre. Samu akkor a városi kaszinóban, a zöld asztal mellett elveszítette minden vagyonát. („Éppen csak azt, ami az övé volt, - mondogatta később nyomatékkal a bátyja. - Az enyémből egy szalmaszálat sem.”) És hiába volt minden kérés, könyörgés: Samu hajóra ült és elvitorlázott a világrészből. Valahonnan Braziliából írta később, hogy nemsokára gazdag emberként fog visszatérni. Visszatér, visszatér... A vén szélkakas azért néz mindig a dombok felé, mert talán Samunak arról kell jönni egyszer. Sok-sok esztendő repült el a várakozásban...

De egyszer mégis visszatért. A szél is éppen úgy fújt, mint máskor, hisz' ez a vén csavargó nem igen tud sokféle melódiát, - de mégis, mintha másképp fútt volna. A szélkakas gyanútlanul illegette magát a szürke dombok felé és Karcsi talán éppen dohányt vágott, mikor féderes városi kocsin Samu megérkezett. A bátyja mindjárt megismerte. Hisz tulajdonképpen nem változott semmit, azt a kis szürkeséget, kövérséget leszámítva. A szeme ma is úgy ragyogott, mint régen, és simára borotvált arcán kedves mosoly ült. A kockás bukáner-ruha, amelyet a legtöbb kivándorló uti passzusként hoz az új-világból és a kürtőkalap, nem döbbengette meg az idősebbik Szakállt. Így látta ő is a Vasárnapi Ujság régebbi évfolyamaiban a yankee-eket. A kis farkasbundára még soha sem hullott annyi könnycsepp, mint azon a napon.

Samu bejárta a házat, a háztáját és csodálkozva faggatta a bátyját:

- Ugy emlékszem, hogy itt ezelőtt másképp volt.

Az öreg ember könnyezve felelt:

- Volt, ahogy volt, de ezentul úgy lesz, ahogy te akarod...

Karcsi, a hófehér haju szolga, rettentő meghatottságában még a fejét sem birta fölemelni. Csak olykor, félszemmel pislogott az idegen ur felé, kettőzött buzgalommal vágta a dohányt és a könnye csurgott.

- Ki az az öreg gentleman? - kérdezte Samu.

Az idősebbik Szakáll a kis farkasbundában az öccse mögött topogott és csodálkozva kiáltott föl:

- Hát nem ismered Karcsit? - Óh, - mondá - nem ismered?... Óh, én vén bolond, úgy beszélek veled, mintha tegnap mentél volna el, pedig már husz éve. Mi mindennap szóltunk rólad és vártunk.

Samu kezét nyújtotta Karcsinak:

- Köszönöm, miszter Karcsi!

De az öreg Karcsi nem értette a dolgot és nagy, könnyes csókot nyomott a kisebbik gazdája kezére. Samu mosolyogva kiáltott föl:

- Ah, tehát Karcsi, a mi házunk öreg niegerje! Bizony már alig emlékszem rá.

Este aztán, mikor egyedül maradt a két testvér, az idősebbik Szakáll odaült az öccse ágya mellé, és nézte, addig nézte, míg könnybeborult két öreg szeme. Samu tréfás komolysággal kiáltott föl:

- Már megint sirsz, öreg! Nálunk Amerikában a gyermekek se sirnak. A gentlemanhoz nem való a sirás...

Szakáll Mihály letörülte a könnyeit.

- Igaz, igaz - dadogta, - de én már gentlemannek is öreg volnék. Csak egy vén magyar juhász kutya vagyok.

Ezen még Samu is nevetett.

Az éjszaka beszélgetéssel telt el. Samu elmondta, hogy mi mindent próbált Amerikában, volt szegény ember, volt gazdag ember. Pénzt nem hozott haza, de annál több tapasztalatot.

- Tele van vállalatok tervével a fejem, - kiáltotta föl Sámuel. - Értem az amerikai mintagazdálkodást, hisz farmer is voltam. De legjobban szeretnék egy cipőszeg-gyárat építeni. Ahhoz van a legnagyobb kedvem.

Az idősebbik Szakáll nagyokat bólintva hallgatott. Csak néha rebegte könnyei között:

- Mondtam én azt mindig Karcsinak, hogy az én öcsém a legbölcsebb, legkedvesebb a világon.

Sámuel hajnal felé fölébredt:

- Mi csikorog a háztetőn? - kérdezte nyugtalankodva.

Az öreg Szakáll csodálkozva kiáltott föl:

- A szélkakas! Hát már a mi öreg szélkakasunkra se emlékszel?...

Sámuel dörögve fordult a fal felé.

- Majd le fogom onnan lőni, ha nem hágy aludni, - gondolta magában.

De a szélkakas azért csak tovább csikorgott, mivel éppen erős nyugati szél fújt a tó felől.

*

A szélkakasok is mivelnek néha csodálatos dolgokat. Olyan tudós, vén szélkakas például már volt a világon, - a nagyapám házában, - mely előre megjövendőlte a szelet, de repülni csak egy szélkakas tudott, a szurdoki. Ez is csak akkor tanult meg, midőn két esztendő múlva kevesebb lett egy amerikai mintagazdasággal a vármegyénkben. A két Szakáll a városba költözött és az idősebbik, Mihály, öreges, dülögő szarkaláb betükkkel másolt kegyelemből a vármegyének, míg Samu új vállalatokon törte az eszét.

Azon az éjszakán, midőn az öreg Szakáll Mihály egy kis motyóval a szekér saroglyájában, szégyenkezve, titkon elhagyta a régi falusi házat, nagy vihar kerekedett. És a viharban a szélkakas elröpült. Minek maradt volna magas helyén, midőn már senki sem volt többé kíváncsi a nyugati szélre!

A ZÖLDHARISNYÁS NŐ.

Mizenkei huzamosabb ideig abból tengette életét Pesten, hogy öreg hölgyeknek tanácsot adott, kihallgatta apró-cseprő bajaikat, orvost szerzett, apróhirdetést tett közzé cselédváltás idején, vagy ha a kedvenc kutya elkóborolt a háztól, figyelemmel kísérte a brünni lottót és a sorsjegyek számait noteszébe írta, leveleket írt mesterembereknek, telefonált a gázgyárnak, az órát néha maga is meg tudta javítani és legazemberezte a házmestert. Mizenkei akkoriban már féllábbal nyugalomba vonult s mindig a nők körül élésködött, táncosnők után vitte a tánccipőt, színésznők öltözői előtt ólálkodott, a fővárosban még ismeretlen vidéki leányokat pártfogásba vett, megrendelőket szerzett a szabónőknek, öreg főpincérekkel titokban tegeződött, segített eladni a tavalyi fácánt és szemet hunyt, ha vendégségben nagyobb összegű volt a számla. Minden virágáros leányt és zongorást pártfogolt. A fiákeresek messziről köszöntek neki, ha társaságban volt. Nyári éjjel, hajnal felé az Andrássy-uton üldögélt egy padon és a liget mulatóhelyeiről hazatérő nőket kikérdezte a mulató férfiakra, elfogyasztott italokról, szerelmeikről, mindent szeretett tudni, ami az éjszakai életre vonatkozott, olykor utonálló módjára, sétatálcával a fiáker lovai elé állott, ha odabent a kocsiban pénzes ismerőst felfedezte. Különösen szerette lesni a rác milliomost, ha kémei hírüldték jelenlétét a fővárosban. Mizenkei ilyenkor teljes biztonsággal nézte meg óráját az Andrássy-uti padon és a liget felett mutatkozó tündöklő hajnali felhők alatt csupán a rác pejlovait várta. A rác hajnalban már részeg volt és szótlánul engedelmeskedett Mizenkei parancsának. Kivette tárcáját és átnyújtotta a kölcsönt. Mizenkei meglehetősen izgatottsággal tette el a pénzt, de később nyugodt hangon rendelkezett a bérkocsissal:

- Vigye haza ezt a sertést!

Azonkívül nagyon szeretett alvó ismerősei zsebében kutatni, ha azok a multság hevében elszundikáltak, a nőknek csak azért csókolta meg a fülét, hogy megpróbálja, vajjon a gyémántfülbevalónak milyen szerkezetű a zárja, minden új nótát tudott, bus baritonon dalolt, mindenkit megvetett, kicsufolt, rágalmazott, olyan jellemtelen volt, mint egy cigányszínész Szalonikiben, olyan bölcs volt, mint egy vén remete, aki fagyökéren él az erdőben és olyan szerelmes volt, mint egy borbélylegény, vagy egy költő. Télen kártyaasztalok körül ólálkodott, családi titkokat kifürkészett, hamis játékosokat zsarolt, a hitelezőivel késre ment, a szabója a testi erő fensőbbiségénél fogva varrt új ruhát, a beteges kávést megfenyegette, hogy elcsábíttatja kíváncsi feleségét, éjjelente a házak fala mellett csendesen ballagott hazafelé, - sohasem tudta senki, hol lakik - és arra gondolt, hogy reggelre öngyilkos lesz. Azonban éppen úgy megvetette a halált, mint az életet. Szerette a hüvös szobát, ahol pörére vetkőzve lehet cigarettázni nyári délután, szerette azokat az embereket, akiket nem ismert, kik nappal élnek és dolgoznak családjért, becsületért, tisztességért, szerette azokat a nőket, akikről mi rosszat sem mondhatott és a harmadévi divatban és ócska cipőben jártak, gyermekeket neveltek és rongyos pongyolában ültek odahaza. Minden éjjel torkig itta magát a barátai jóvoltából a legfinomabb italokkal, holott undorodott a francia pezsgőtől, könnyű kerti bort szeretett volna inni szolymai vízzel és csak néhány pohárkával, falusi ház csendes verandáján. Ha olykor pénzhez jutott, lakóhelyétől messzi eső józsefvárosi korcsmákban ment, ahol azt szerette, ha rendes embernek vélik, aki a maga három decije után éjfél előtt lefekszik. Bőségesen politizált a polgárokkal, a kucséberrel játszott, olcsó szivart szivott és a városi építkezést megvitatta; sajnos, ezek a majálisok mind ritkábbak lettek a Mizenkei életében, mind több időt kellett töltenie az éjjeli mulatóhelyek környékén, hogy a nehéz viszonyok között megélhessen. Reggel szeretett volna borotválkozni és csak vasárnapokon, mint a falusi emberek és minden este borbélyhoz kellett mennie! A cigányzenét már annyira utálta, hogy önmagára haragudott a zenészek játéka miatt. Ötven éves volt és magas sarku félcipőt hordott, festette a bajszát, a

haját, fényesítette a körmét, drága cigarettát szívott, holott szinte fizikai fájdalmat okozott neki a kölni viz szaga.

A mulatóhely virágáros asszonya, a hervadt kaméliához hasonlatos Diana, egy hajnalon, - míg az elrobogó kocsik zörgését hallgatták az elárvelt táncteremben - így szólt Mizenkeihez:

- Józsi bácsi, jöjjön el holnap délután hozzám, maga okos ember és tanácsára volna szükségem.

Diana fekete selyem háziruhában és megilletődve fogadta a vendéget, aki ekkoráig csupán futó szerelem céljából jelent meg a lányos házaknál. Diana szobája polgári egyszerűséggel volt butorozva, az ágy felett az Anya képe, a falon szenteltvíztartó, benne a virágvasárnapról itt maradt faág, sárga vidéki fotografiákról nézegettek alá furcsa emberek, ódivatu asszonyok a himzett terítővel bevont divány felől, zöld kalitjában olykor kendermagot ropogtatott egy néma kis madár és midőn Diana a ruhaszekrényt kinyitotta, hogy onnan leveleket vegyen elő, falusi illat áramlott a fiókokból.

(Még egy öreg, feketére szívott tajtékipipát fedezett fel Mizenkei, amilyennek társaságában falusi emberek néha hosszú életet töltenek. „Az apámé volt, egyetlen emlékem”, - mondta Diana és kivette a pipát Mizenkei kezéből.)

- Tehát miről van szó? - kérdezte Mizenkei, letelepedve egy magashátú székbe. - Tudod, hogy nem szeretek mindenféle ringy-rongy női dolgokért felkelni nappal!

Diana megindultan helyeselt:

- Hisz éppen azért fordultam Józsi bácsihoz. Tudom, hogy komoly ember. A hugom, a tanító-nő, férjhez fog menni.

Mizenkei, mint a legtöbb nyugodt ember, pár pillanatig nem szólt egy hangot sem. A tanítónő volt az a bizonyos, aki körülbelül tíz esztendő óta elfoglalta azt a helyet Mizenkei szívében, ahol az a kamarácska van, amely az akasztott gyilkosoknál is érintetlen és szent hely maradt. Ez a kis kamara körülbelül a világrajövetel alkalmával képződik az emberi szívből és talán csak azért van, hogy a halál órájában, a haldoklás fáradt perceiben vigaszt, megnyugvást, a gondolatoknak erdei tisztását nyujtsa a bucsuzónak. Mizenkei olykor - télen, midőn későn világosodik - a nagy havazásban messziről követte a tanítónőt, midőn az iskolába ment. Egyszer szerencséje volt: lesegíthette az omnibuszról. S ekkor zöld harisnya volt a tanítónő lábán. Mizenkei szívében ettől a reggeltől fogva örökké zöld harisnyában járt a tanítónő. A harisnya olykor világoszöld volt, mint a mély erdőben futó patak, máskor sötétzöld, mint a rétek alkonyati szélben. Formás, üde, bizonyosan nagyon tiszta lábra simult a harisnya. Ah, ha egyszer megcsókolhatta volna Mizenkei a szorgalmas kis kezet, amely bizonyára szép, kerek betűket vetett a fekete táblára annyi fizetésért, amennyiért egy részeg táncosnőnek virágot szoktak venni, hogy az nevetve kidobja a kocsik ablakán, hazafelé menet. Talán a zöldharisnyás nő volt az oka, hogy Mizenkei rendes, derék ember szeretett volna lenni. Egy kis, szegény tanítónő olcsó harisnyája gyakran szinte könnyekre fakasztotta a vén betyárt, különösen, ha valamely bünt követett el ismét... Kár, hogy soha nem beszélt bővebben a tanítónővel!

- Nos, itt van a vőlegény arcképe, itt vannak levelei - szólott Diana. - Én tudom, hogy Józsi bácsi sohasem adná beleegyezését, hogy Margaréta rossz házasságot kössön.

Mizenkei még mindig némán csóválta a fejét. Istenem, legutoljára, - egy évvel ezelőtt - olyan volt, mint egy kis fecske, mikor az omnibuszon látta. Fekete fátyolka az arcán és olcsó keztyű a kezén. A cipője bizony nem volt a legfinomabb és fekete szoknyája kissé fényes, mert gyakran ül a katedrán. Mily jó volna gyermeknek lenni és a padsorban helyet foglalni!

Később az ablakhoz ment Mizenkei, nem szerette, hogy Diana oly állhatatosan függeszti arcára tekintetét. Feketekeretes szemüveget vett elő és figyelmesen, meggondolva olvasta a postatiszt leveleit. Midőn az utolsó levelet visszatette a borítékba, komolyan, meggyőződéssel bólintott:

- Ugy vélem, a postás rendes ember.
- Tehát hozzáadhatjuk Margarétát? - kérdezte még mindig kétségeskedve Diana.
- Inkább, mint valami színészhez, vagy zongoráshoz - felelt méltatlankodva Mizenkei.

Diana mindkét kezével megfogta Mizenkei kezét:

- Köszönöm, Józsi bácsi. Mi, a családunk, a barátnőim és a komolyabb nők éjszaka mind tudtuk, hogy Józsi bácsi érdeklődik a hugom iránt. (Mizenkei legyintett.) Elhatároztuk, hogy megkérdezzük, beleegyezését kérjük a házassághoz.
- Csak adjátok a postáshoz. Ugy látom, derék fiu - szólt lemondással Mizenkei.

És ettől az eseménytől kezdve Mizenkei Józsefnek erősen megnövekedett a tekintélye azon nők körében, akik bár éjjeli foglalkozást üznek, erkölcsükben tisztességesek. A virágáros asszonyok, a nők, akiknél a táncosnők kvártélyban laknak, a szabónők, akik a ruhákat varrják, sőt maguk a mulatóhelyek gazdái bizonyos részvétellel nézték a vértanu Mizenkeit. Ezentúl mindig megkérdezték véleményét a fontosabb dolgok felől, tanácsait örömmel fogadták. Mintha egyetlen tettével, lemondásával a zöldharisnyás nőről, megvezekelt volna élete minden büneért.

A MADRIDI DAL.

Egyszer egy felvidéki városba érkeztem, a tornyokban szinte versenyezve szólottak a harangok, az utcákon jószagu falombokból és virágokból oltárok voltak emelve, tömjénfüst és rozmaringillat szálldosott a levegőben, mezei virágok, hosszuszáru füvek és frissen vágott galyak a mezők és rétek szagát hozták a városba. Csupán egyetlen helyen üt meg egyéb szag az utazó orrát. Egy nagyon régi földszintes bolthajtásos ház állott egy utcában és pléhből vert sörös poharat nyújtott előre a kéz a kapu alatt. Egyéb korcsmajelvény hiányzott is a házról. Délután tehát itt megtelepedtem, miután szinte elfáradtam a harangzugásban, a pirosruhás ministránsfiúk énekében, a papok fehér ruhájának látásában és az utcákon emelt oltárokhoz vándorló tömeg zümmögésében. A férfiak fedetlen feje felett, mint az árnyék szállott a gyertyák és a tömjének füstje, nagy céhhasználókat cipeltek lassu méltósággal, mintha valamely eleven, élő személyiséget vinnének zökkenés és fáradság nélkül, a fiatal nők fejét fehér virágok ékesítették és szinte látható volt buzgó imádságuk, amint szájukat elhagyta és haloványkék buborék alakjában röppent felfelé a napfényes levegőben. Valahol állandóan szólt az öreg orgona, mint egy végtelen sip bugása a távolban és láthatatlan kis hegedűk játszottak cincogó nótákat, amint a virág- és kalászszeru menet egyik utcából a másikba fordult. A hegyen olykor elpukkant a mozsár és ilyenkor mindenki a lőporfüstöt és felvillanó tüzet nézte, ünnep volt a városban.

A régi kis serházban azonban oly csendesség honolt, mintha egy másik városba valók volnának a fekete tornyok, aluszékony barna bástyák és visszhangos fedett hidak, amelyekben úgy kopogott a lépés, mintha az út innen a másvilágra vezetne, a gyöngén beszűrődő világosságban régi rendek és főurak életnagyságu, fába festett képei örködték a hid belsejében, egy pirosbajuszu király a hid közepén egy kalácsképű és hosszúorrú asszonytáncot táncoltatott a lábainál. Egy bocskoros öreg ember lóháton ment végig a hidon. A messziségben a fekete tornyok harangjai úgy viaskodtak egymással a magasságban, mintha fehér sólymok harcolnának a ragyogó, felhőzetlen égboltozat alatt.

A gazda talán a zászlót vitte valamerre, huzamos ideig üldögéltem a kutszerű, nyirkos udvarban, bádoggal fedett asztal mellett, a szomszéd ház salétromos falán egy fehér függönnyel fedett ablakocska volt, amelyről később megtudtam, hogy a városi nők leshelye, ahonnan férjeiket, vagy vőlegényeiket a serházban való mulatozás alatt figyelni szokták. Egy mellbeteg varrónő lakott az ablak mögött és szegény bizonyára sokat hervadt azért, hogy a nők úgy szeretik a férfiakat, hogy a korcsmába is utánuk mennek. Később régi polgárőrségbeli fegyvereket vettem szemügyre a falon, egy szürke egér szaladt keresztül a szobán és ezután nemsokára kinyitott egy ajtó és egy fiatal nő hangja szinte forrásvíz és az erdei gyöngyvirág illatával szállott fel a régi söröshordók, korhadó dongák és kimustrált, vén borospalackok levegőjében.

- Mit parancsol az uraság?

Üde, gyermeteg, és mégis öntudatos leányka állott a küszöbön. Az egyik félcipőcskéjén nemsokára kibomlik a csokor, ha idejében meg nem köti a szalagot. A balkezén kékköves, nefelets-alaku gyűrűcske volt és az álla alatt biborszínű nyakkendő. A fehér zubbonyka, bizonyára nem először volt mosásban, oly üde volt, mint egy tavaszi vasárnap reggel és a rövid kockás szoknya cska alatt gyöngéden domborodó lábak mutatkoztak. A haja borzas volt és barna szálak között szinte a napsugár érzett, amelyet az ünnepi városból hozott a sötét korcsmahelyiségbe. Az arcán három vagy négy szeplőcske, mint egy drága kis meleg fészek a gyöngéden meghajló orr szomszédságában, hogy a magányos utazó nyomban arra gondoljon, hogy mily jó volna két vérmes ajkát az orr tövébe, a szeplőcskék felé helyezni.

A kisasszony sörrel kínált és biztatásomra bevallotta, hogy Margotnak hívják.

- Nem Margitnak, sem Margarétának - mondta meglehetősen komolysággal - hanem Margotnak, mint a nagymamám.

Bizonyára ilyenek voltak azok a korcsmárosleányok, akik miatt egykor a középkori kereskedő utazását megszakítva hetekig ődöngött a városban. Ez a felvidéki város az északi nagy országut mentén fekszik és könnyen lehetséges, hogy három-négyszáz esztendő előtt már itt járt Margot a régi serházban és ugyancsak helyemen üldögéltem én. Mintha egy messzi századokba elröppent, eltűnt jelenet térne vissza, mint egy csomó köd, amely egykor a régi ház kéményéről elszökött és hosszú ideig a felhők felett bolyongott, míg egyszer a szél újra visszahajtotta a tetőre és a szobába ereszkedett.

Igen, én itt ültem már valaha, valamikor... És ha figyelmesen a lábomra pillantok, nagy, országjáró zsoldos-csizmákat találhatok ott, a mellemen fehér csipkenyakkendő fodra és a süvegem mellett bizonyára kékcsóka szárnya.

A Margot kis félcipői helyett is csakhamar papucsok keletkeznek és eddig semmitmondó barna szemében, kis, nyakba való keresztek, rózsafüzérek és a kehely felett repkedő szentostya képe tükröződik, mint a középkori nők tekintetében mindig a gyóntatóatyára vetett pillantást vélem látni.

Én messziről jövök, a harmincéves háborúból tán, bizonyára egy mély kardvágás is valahol az arcomon.

A korcsmárosleány e percig elandalodva, merengve és kezére hajtott fejjel hallgatta a meséimet a messzi idegen városokról és csodákról. Akkor hirtelen meghaltunk mind a ketten és most, háromszáz esztendő múlva, ugyanazon a helyen újra felébredtünk. Hogy is volt az utolsó mondat, amely elhangzott:

- Kölnben a dóm olyan magos, hogy ádventben erre jönnek le az angyalok az égből.

Az elgondolkozó leány szeme értelmesen csillan, mint a folyó tükrén a hirtelen támadó és elmuló fényfolt. Mintha elfáradt volna az egyik karja a feje tartásában és most változtatva helyzetén, a balkarját és tenyerét helyezé alá, így szólal meg:

- A múlt héten járt itt egy lengyel kereskedő, Madridból jött.

- Szép város, voltam benne - felelek. - Az ottani királynak igen jó aranypénzei vannak. Valami várat kellett elfoglalni. S egy feketeszemű asszony egy dalra tanított egy estve. Sajnos a dalt már elfelejtettem, különben elfújnám neked, te gyönyörűség.

A leány dorombolt.

- És az asszonyt, ugy-e, nem felejtetted el? Az asszonyokat nem szokás elfelejteni.

- Dehogyan is nem! - kiáltottam és nagyot huztam a kancsóból. - Előbb felejtődik el az asszony, azután a dal. Nem tart az olyan sokáig, hogy lyukat érzünk a bivalybőr alatt, mintha elvesztettünk volna valamit, egy gombot, vagy egy ereklyét, amely a pestistől megvéd. Csak egy darabig hajtom le a fejem és érzem a madridi éjnek vadalmavirág illatát. Egy-egy pillanatra felbukkan az erkély és az ablak, éjjeli párbajok kardcsörgése és az asszony meleg lehelete, mint messziről jött jó szél, elhúzódik a fülem mellett, mint hadjáratban, éjjeli lovagláskor elalszom a nyeregben és egy zökkenéskor álmosan körülnézek az elvonuló tájon. Itt-ott egy templomtornyot látok, amelynek ívei alatt örök hűséget esküdtem ennek, vagy amannak. Amott egy sötét bástya, ahol raboskodtam hamis pénz verésért. Itt egy kopár rét: csata volt és a vérem folyt. Miért is felejtettem el a madridi asszonyt és dalát, amint átkeltünk a spanyol határon? Mert azt gondoltam, hogy azóta új hadak jöttek a fővárosba és ő egy másik katonát

hivott erkélye alá... Mindent el lehet felejteni, gyönyörűségem, csak azt a nőt nem, aki nem lett a miénk.

- Milyen furcsák a férfiak. Én nem tudom elfelejteni a kereskedőt, aki nálunk járt. Vörösés-barna szakálla volt, hosszú, hullámos haja és kék szeme, mintha üvegből lett volna. Tömérdek drága selyem és arannyal szőtt brokát volt a kocsiján, - szólt a hölgy és olyan könnyedén sóhajtott, mint a magányos madár egyet füttyent az erdőben.

- De téged igazán szeretlek és soha el nem felejtelek, - mondtam és felemelkedtem helyemről.

(Furcsa volt, hogy nem zörgött a sarkantyum és a nehéznek látszó csizmát sem éreztem.)

A leány felemelte szentséges két szemét.

- Soha? - kérdezte.

A szívemre hajtotta a fejét.

- Dobog - mondta csendes örömeződéssel.

Ezután nemsokára hazajött a régi sörház öreg gazdája, a leány kisurrant a szobából és a tagbaszakadt öreg ember vastag krétával irta össze a számokat. Tovább utaztam a felvidéki városkából, amely szinte halálra fáradt az ünnepnapon. Éjjel egy vasuti kocsiban, egyedül, messzire, hirtelen hangosan mondtam:

- Margot.

BLANKA.

Kis nefelejtsek voltak a szoknyáján, koszorucskák, mintha valamely régi imakönyv lapjai közül vették volna a mintát és a félcipője szalagokkal volt a bokájához erősítve, mint azokon a lábakon, amelyek képzeletünkben a tánczenét követik, midőn estefelé régi keringőt játszik valaki a zongorán és kis velencei tükre volt, amelyben mindig csodálkozva nézte hervadt, lilomszinű arcát és melankólikus sötét szemét, amely egyszerűen, őszintén, hazugságok nélkül, szinte reménytelenül nézett Nagybotos Violára, mint a költemények, amelyeket falusi magányában irogat az egykori testőr a császárnéhoz. Természetesen oly finom volt, mint ó-csipkével diszitett legyezője és a térde alatt halovány rózsaszinű csokor fogta fehér harisnyáját, amelyet Nagybotosnak egyszer alkalma volt látni, - kis csermelyt ugrottak sétálás közben - a nyakán a hajzat oly szeliden simult kontya alá, mint a szent nők képein látható. Talán félig-meddig szőke volt, mint a sokat szenvedett férfiak képzeletében az egyetlen és ismeretlen női ideál jelentkezik, enyhén, elmosódottan, alig tapintható alakban, csupán elgondolásban a testiesség, inkább az áhitott, drága női hang, szín és lélek formájában, mint szerelmi csalódás után, félálomban, olykor egyet sóhajtván és a párnát átölelve képzelik a férfiak azokat a nőket, akik nem csalták volna meg őket... Blankának hívták és már harminc esztendő volt.

Mintha egy félig rombadőlt ház toronyablakában üldögélt volna, a sokat próbált falakat enyhén földi be a repkény, mint az elhagyott sirokat a borongó emlékezés, a vár alatt csillogó és rongyos lovagsapat vonul el, talán éppen a szentföldről jönnek a daliák és a fájószívű férfiak meg-megállnak a toronyablak alatt, hogy az álombeli nő kárpótolja és megvigasztalja őket azokért a nőkért, akik hosszú utazásuk alatt kést vertek a szívébe, miután az éjszaka mámora és a szerelem elmúlt; kondor feketéért, mély szemű barnákért és fehér nyakuakért, akiknek kövérkés álla alatt a megvillanó test szinte bolonddá teszi az élőfát is.

Blanka abban az időben, mikor történetünk játszódik, csaknem azért lakott a fővárosban, hogy meggyógyítsa azokat a férfiakat, akik elégett agyvelő, szétmarcangolt szív, kéz és láb nélkül, majdnem a földön csuszva, mint a vásárbeli nyomorékok, más nők által az öngyilkosságig hajszolva, álom és remény nélkül csavarogtak Pesten, akik komolyan vették az esküt a kápolnában, vagy a magány édes illatárában, a drága csókot, a kábító bünt és estvéli sétát a nyársfasorban, midőn a nők úgy tapadnak a férfivállhoz, mint a fecskefészek nőténye himjéhez.

Nagybotos, miután hosszú éjjeleken át nem tett egyebet, mint töltött bort, pisztolyt és bánatot, csaknem siránkozva fordult be Blanka házába.

- Végeredményesen: mindig csak magát szerettem, fejedelemnő - mondta, miután jószagu kis cipőikkel homlokukon rugták a nők.

Blanka ezidőtájt a Szilvafa című teázóhelyiség igazgatónője volt. A falakat vastag szőnyegek borították, életunt zenészek halkán Schubert-dalokat hegedültek és orosz szamovárban főzték a teát néhány belvárosi öregúr részére, akik álmatlanságuk miatt a helyiséget felkeresték. Néhány régi, félig-meddig nyugalomba vonult hölgyismerős üldögélt a szalonban, akik az öreg grófokat még fiatal korukból ismerték, mintha egy családhoz tartozók volnának valamennyien. A pincér, aki felszolgált, egykor népdalénekes volt a Flóra-teremben és közkedveltségnek örvendett a maga idejében a hölgyek körében, a kapuban egy nyugalmazott fiákeres teljesítette a portási teendőket, miután a lovai a rossz gazdasági viszonyok folytán felfordultak és midőn az óra éjfél ütött, az öregurak felkeltek helyükről, a hölgyek félretették kézimunkáikat, Hrabecsné, a kómika beszüntette elbeszéléseit, amelyekkel az öregurak fiatal élményeiről ezeregyéjszakai kedvvel mesélt esténként a Szilvafában és Hrabecset, a jégszürke

karmestert, a Kis cica című operett egykor ünnepelt szerzőjét leszólította a pódiumról. Az öreg grófok kocsijaikhoz totyogtak és a Belváros szűk utcáin eltűnedezték a kocsilámpák. Blanka csikos kendőt vett a vállára, az üzleti könyvet a fiókba zárta és meleg, doromboló hangon fordult Nagybotoshoz.

- Nos, miért akar ismét véget vetni életének, kedves barátom?

Nagybotos nem igen szokott igazat mondani a nőknek, - óvakodott mindig, hogy a gondolatait elárulja - Blanka azonban régi szerelme volt. Tizenöt éve reménytelenül, bánatosan, végzet-szerűen szerette Nagybotost, mint aki valamely gyógyíthatatlan testi hibával jött a világra, amely fogyatkozását lassan megszokja, mint a félszeműek a bajt. Nagybotos körülbelül bizonyos volt arról, hogy Blanka lefekvés előtt mindig érte imádkozik és nappal futó sóhaj hagyja el ajkait, mint a lehelet párája eloszlik az ablaküvegről. Talán még egy éjjeli zenészhez is férjhez ment volna, ha Nagybotos ezt parancsolja.

- Megint azt gondolja magában egy nő, hogy én vagyok az ismeretlen pesti hulla, akit a tiszamenti faluban a folyóból a hatóságok kifogtak. Talán már idegeskedik is, hogy még életben vagyok, - felelt Nagybotos és megsimogatta a kendőt Blanka vállán.

- Mit tett? Megcsalt?

Nagybotos, mint töredelmes bűnös, csaknem elszólta magát:

- Azt hiszem, hogy most már minden rendben lesz. Van egy nő, aki felejthetetlenül szeret és boldogít... Hallgassa csak: azt mondta, hogy már éjjel-nappal rám gondol. Milyen finom volt a keze, a nyaka, a lába; ha akarta, sirtam, ha akarta, nevettem. Olyanokat cselekedtem, mint egy jogász. Éjjelizenéket rendeztem az ablaka alatt.

Blanka a nefelejts-koszorúcskákat simogatta a szoknyáján.

- Szegény barátom, hányszor tanítottam, hogy a nőknek nagyobb szükségük van a férfiak szerelmére, mint megfordítva. Minden nőnek kezét kellene csókolni, ha egy férfi arra érdeme-síti, hogy megszólítja. Tudja maga, hogy mily hitványak a nők? Kihallgatás nélkül ki lehet végezni minden nőt, aki harmincadik évét betöltötte. Annyit vétkezett ez idő alatt a férfiak ellen.

Nagybotos jóízűen bólongatott:

- Maga az egyetlen derék teremtés, Blanka.

A hervadt lágyan, szomorúan mosolygott:

- Én nem sokat számítok, mert én körülbelül rendbejöttem az élettel. Vágyaim, reményeim többé nincsenek. Mint egy vén madár, üldögélek a fa tetején és csupán annak örülök, hogy mások még örülni tudnak az életnek, szerelemnek.

- Tudja, mi vagyok én? Egy elhervadt menyasszonyi csokor, amelyet a nagymama sirjára elvisznek az unokák. Magányos szobában porlepte tükör, az ajtót senki sem nyitja ki, mert a házigazda elbujdosott. Régi asszony-arckép elhagyott házban és délutánonként senki sem nézi az arcképet elmerengve, elgondolkozva. Szép ódon báliruha vagyok, amely a padláson várja, amíg a háznépet árverezik, aki egykor viselte, a temetőbe költözött.

Nagybotos a leány vállára hajtotta a fejét és odavetőleg megsimogatta az arcát, mint vén hű lovat megsimogatnak.

- Nagyon szerette? - kérdezte szórakozott hangon és lehunyta szemmel.

- Téged szeretlek - felelt sima nyelvvvel Nagybotos.

Blanka csendesen, bánatosan mosolygott. Amint beszélt, a szeme lassan könnybelábadt:

- Milyen jó nekem, hogy a nők oly hűtlenek, mint a reggeli harmatok. Nyomtalanul elillannak az életekből és olyankor egy darabig rám kerül a sor. Most majd nekem fogod hazudni mindazt, amit amannak mondtál volna, ha még megvolna. Amig jön egy új nő, aki bolonddát tesz.

- Esküszöm - felelte Nagybotos, térdreereszkedett, az arcát a leány ruhájába temette és titkon, lopva azt gondolta, hogy a másik, a hűtlen hölgy előtt térdepel.

Blanka ezt igen jól tudta, de azért megadással, szeliden simogatta Nagybotos fejét.

- Holnap, ha szép idő lesz, kirándulunk a hegyek közé. A tűre ülünk, sashegyi bort iszunk és régi német dalokat énekelünk, - mondta lelkesen Nagybotos.

- Én szebbet ígérek önnek - mondta Blanka. - Házat veszünk falun, nagy kertet és hűvös, mély szobákat, régi cselédeket és egy pár lovat. Soha sem hagyjuk el egymást, reggel arra ébredek, hogy ön megcsókol, este megfogjuk egymás kezét, úgy alszunk. A háztetőn gólya fészkel és Bundásnak hívják a házörzőt. Ha netán a hűtlen nő holnapig nem írna levelet...

- Ha nem írna! Akkor meghalnék - gondolta magában Nagybotos és míg Blanka kezét arcához szorította, szinte örömteli hangon folytatta:

- Holnap vadászcsizmát varratok.

Bizonyosan várja már otthon egy levél a drága kéztől, hisz Blanka mondta, aki ismeri a nőket.

Sokáig üldögéltek egymás mellett, hallgatagon, elgondolkozva, végül Blanka felemelkedett helyéről.

- Késő van - mormogta. - Tegyük el magunkat holnapra. Mondd, úgy-e azt akarod, hogy beszéljek az aranymivesnével, akiért majd meghalsz?

Nagybotos lehajtotta fejét.

- Igen.

- Majd felöltözöm cselédasszonynak és besuhanok hozzá, amikor egyedül van otthon.

PESTEN LAKOTT EGY FUVOLÁS.

Sok évvel ezelőtt lakott Pesten egy fuvolás, aki búbájt, augusztusi csillagport, érett szilvafák és októberi jánoshegyi szőlővenyigék illatát, karácsonyfa szagát, husvéti tojás ízét és boldogtalan költők magányos epekedését fuvolázta az asszonyok fülébe. Igazi nevén Sneidernek hívták és egy budai korcsmárosnak volt a fia. Ám otthon nem ízlett neki a bor, sohasem volt kedve fuvolázni, csak néhanapján, ha kehes lett, ment titokban haza, a padláson aludt, a téli almák és a plébános körték között, a szelelőlyuknál a régi Vasárnapi Ujság megsárgult köteteit forgatta, de csak az Egyveleg című rovat furcsaságain, cigány és zsidó adomáin üdült, és a szolgáló a köténye alatt vitte hozzá az ennivalót. Pesten Szénfinek nevezte magát, mint ezidőtájt szokásban volt a nevek magyarosítása; a hatvani utcai kávéház ablakánál ült és ha jól ment a dolga, a billiárdasztalon mérkőzésre hívta fel a sánta nőszabót, aki ezidőtájt a legveszedelmesebb sipista volt a belvárosban. A Flóra-termekben gróf urnak nevezték és éjszakaiként megkopogtatta az ablakokat a városban, ahol még világosság égett. Egy halott mellett virrasztó asszony egyszer vízzel leöntötte az emeletről.

Voltak napok Szénfi életében, mikor megunta várni a bordópiros-szinű kávéházban az orleansi herceget, - akit mindenki várt Pesten, mióta egyszer a pupos markörrel itt egy billiárd-játszmát csinált, - ilyenkor elgondolkozott női ismeretségein, eszébe jutott, hogy ezóta tán el is hagyták már a nők, mást szeretnek, szívesen és álmodozva hajtják féloldalra a fejüket az új hazugságok hallására és másnak ajándékozták tán emlékébe a cipőjüket: Szénfi ilyenkor keservesen káromkodott és fejébe nyomta nyulszőrkalapját, hogy hölgyei megvizsgálására induljon.

Az aranykéz-utcai ékszerészné az orgonaillatot szerette a fodrosmellű ingen. Szent és jó asszony volt, mindig vállfűző volt rajta, mintha örökké a fuvolást várná délutánonként s a szobaleány abban a minutumban beeresztette Szénfit a szalonba. Az asztalkán kéznél volt a költeményes könyv, amelyet az ábrándos fehér kezek meglepetéssel eresztenek le, midőn a szalonban a kázmír-függöny szétválik és a balláb gyorsan csuszott a jobb comb alá a kanapén, amint ezidőtájt divat volna üldögelni Pesten, délután, a polgári házak szalonjaiban. A formás cipőcske, mint hűséges kis kutya figyelt a szoknya himzései közül és a dus, vizes fésűvel hátra és hátulról felülre fésült jószagu hajban meg kellett igazítani a török ékköves hajtűt. Ez volt Estella, az aranymivesné. Mindig tudott egy ábrándos költeményt, amelyet aznap olvasott; halk nevetéssel kérdezősködött Szénfi ur ismeretségének köréhez tartozó többi urhölgyekről.

- És barátném, Olga, aki orosz hercegnőnek képzei magát és harisnyakötőjére egy Puskin-sor van arannyal himezve?

- Meghalt szegény - felelt részvételteljesen Szénfi.

- Meghalt, - ismételte Estella és ballábát lassan leeresztette a diványról, hogy a selyemszoknya csendesen zizegett, mint a hóesés a magányos háztetők felett.

- Csupán önt imádom, hölgyem. Engedje meg, hogy tovább is sétálhassak az ablakai alatt, amíg kegyed Morfeusz karjai között...

Szénfi legyintett, nem fejezte soha sem a megkezdett mondatot, mint a halálraitélt a siralomházban, akinek beszélgetésközben hirtelen eszébe jut, hogy közeleg a kivégzés órája.

- Ugy bánnak velem, mint egy gyermekkel, - duzzogott elmenetel közben. A nyulszőr-kalapot szemére huzta, mert szeretett a nőktől szemrehányással elválni, míg az aranyművesné reménytelenül tette le a költeményes könyvet kezéből, más vendéget nem várt délután, tejszínes kávéhozatott fel a cukrásztól és egy almát választott ki a szekrény tetejéről.

Szénfi, - ha éppen módjában volt - a bérkocsist már Buda felé hajszolta, ahol a jezsuita lépcsőnél egy ódon külsejű házban (itt talán maga Jósika Miklós, a régi házak finom szakértője lakott valamikor) Mária asszony ült egy oltárterítő himzése mellett és a szobában olyan szag volt, mint egy könyvtárban, vagy antik-kereskedő boltjában. Ő volt, az egyetlen, a legkedvesebb, a legszerényebb és legönzетlenebb, Mária, aki semmi egyebet nem akart az élettől, mint hetenként egyszer látni Szénfi urat, hogy elmondja neki hazugságait, - tiz esztendő óta ugyanazokat. Mintha egy csillogó nagyvilági, idegen, de csábító parfümös virág, egy arany-szegélyes meghívó a követség báljára, utijegy a Párisba nyargaló futárvonatra, csábos, havannaillatos, a fehér mellényzsebből csak aranypénzzel fizető nagyvilág lépett volna be Szénfi urral a budai házba. Ő volt a rezignált, langyos gavallér, aki midőn egyedül van, bizonyára szórakozottan fütyül egy ködös románcot Griegtől; ő volt az utazóköpenyes, szomorú arcú, barkós fiatalember, aki Milánó és Bologna között egy francia könyvet olvas, míg otthon, hazájában hosszú léptekkel méregeti a hervadó grófkisasszony az avar... Mária félretette az oltárterítőt, összekulcsolta kezét, tágranyitott szemmel nézett Szénfire, míg az szokás szerint elkeseredve legyintett, a nyulszőr kalapot felkapta.

- Tévedés, hogy élek, - mormogta és Mária kezét hosszan megcsókolta, mint a haldoklók, miután a szomszéd utcában hangzik a már elmenő lelkész lépése és a ministránsfiú csengetyűje.

Szénfi teli tüdővel szivta magába a téli délután napsugarát, miután a sirboltyszerű házból kilépett és az oroszlánfejet megsimogatta a kapun.

- Itt lehettem volna temetőigazgató - gondolta magában.

Míg Mária, hogy vezekeljen az iménti beszélgetésért, a ház hátulsó szobáiba ment és legmósta kisgyermekéi kezét és lábát.

Ha még nem szállott le a budai részeken az alkonyat, Szénfi felkereste M. M.-nét, aki a pontosságot szerette, holott a fuvalás rendszerint napok múlva ment el a találkozóra; N. N.-nét, aki úgy kedvelte a pikáns adomákat, mint valami öreg grófnő és gazdálkodó asszony léte felpofozta a kocsisait; B. V.-t, aki zenélt és énekelt még akkor is, midőn Szénfi ur már régen megszökött a hátsó ajtón; egy fekete kisasszonyt a Vizivárosban, aki noteszébe írta, ha Szénfi ur valamit megígért, volt aztán nevetés, midőn a notesz előkerült; Mumut, aki délelőtt a handlénak férje hátrahagyott nadrágjait, délután a szerkesztőknek verseit eladogatta, szemtelen volt, mint egy félreismert író hátrahagyott özvegye és ha Szénfi jól megfogalmazta a levelet a miniszterelnökhöz, amelyben állami segély kéretik, nem fukarkodott a csókkal és elismeréssel; majd sikerült egy fiatal hölgy bizalmát megnyerni, akit szülei mindenáron férjhez akartak adni és a vőlegények, jegyesek, kérők eltávolítását a fiatal hölgy kérésére Szénfi ur mindig magára vállalta; a Vén Fejsze korcsmárosnéjának tanácsokat adott az üzlet vezetéséről és a vendégek szekaturáját főbólintással meghallgatta; kétszer nagyon megcsókolta a Kronprinz-kávéház felirónőjének száját, mielőtt Budát elhagyta volna, miután Gizella hajdanában kedvese volt. Izgatottan, a hosszadalmas kártyázások után következő lázzal, némi önmegevetéssel huzódott meg a bérkocsi sarkában, amíg az a lánchidon átgurult. De ha egy formásabb nő ment a gyalogjárón, kihajolt a hintó ablakán és bolond módjára csókot dobott a hölgy lábának, fátyolának, kalapjának, földig érő köpenyegének, amilyent ő viselt telente, - akinek a nevét sem merte kimondani.

Ez a névtelen nő Pesten lakott és minden bizonnyal szerette Szénfi urat, hisz ennek az évek folyamán többször tanujelét adta. Urnő volt, finom, jóhírű, divatos és a hangja, mint a gerléé. A szeme... a haja... a képe... és a lába... Elsirni lehetne mindezt a Duna közepén egy szentendrei hullának, akivel Szénfi ur együtt folytatja útját Mohács felé.

Bár szabad bejárása lett volna a hölgyhöz, - nevezzük őt X. asszonynak - Szénfi ur valóban az ablakok alatt sétált, mint a salamancai egyetem hallgatói, vagy az öreg, fogatlan lovagok, akiket a játékházból egy garas nélkül az utcára vetettek. Megállott a sarkon, felsóhajtott, boldogan sirt egy öreg kapualjban, mert ott mindig sirni szokott, elgondolta a hölgynek, - X. asszonynak - csodálatos szavait, amelyeket ez életben hozzá intézett, mint Szent Györgyhez viszi az orgonaágot a dus várurnő; elképzelte szerelmes kis kezének a tapintását, amely még Schneider-féle nyakát nem karolta; - eltorzult arccal gondolt kis lába nyomára a parti fővényen, a dunai kiöntések táján, furcsa nevetésére és két szemére, amely kancsi csábítással, mint éjjel a királyné kincsesládájának ékszersze a szegény lovag előtt, mindent ígért és szeretett. Az ablak felnyílt és a drága kéz valóságban megjelent:

- Gyere, - intett Szénfi egyetlen szerelme.

A fuvolás lehajtotta fejét, száraz kortyot nyelt:

- Nem - mondta. - Mert nagyon szeretlek. Mert félek tőled. Mert nem bírnék veled, mint Mumuval, akinek néha azt mondom, hogy felrugom. Örökké szeretlek, mindig reád gondolok, te mákony fekete füstje a kalóz pipájában. Elvesznék, ha egyszer megölelnél, belehalnék, ha egyszer ismét elhagynál. Félek tőled és másvilágig szeretlek.

X. asszony bánatosan nézett az esti órában ablakából Szénfire. Hol tanulta, hol gondolta, tükre előtt hányszor próbálta a bánatos, megsértett, szívszomorító tekintetet, amellyel a fuvolásra nézett? Igazán sápadt volt az arca a fájdalomtól, vagy ezt is tudta hamisítani? Igazán álmodott gyermek módjára éjjelente a fuvolásról? És ha eszébe jutott Szénfi ur, valóban elgondolkozó, elmerengő lett a szeme, ha egyedül volt?

A fuvolás nem mert ilyen dolgokon gondolkozni, de viszont legyinteni sem tudott, mint a többi nőismerősöknél. Megbabonázva, mereven állott helyén és azt remélte, hogy percek múltán meghal. Fuvolázni jött ide, az ablak alá és a szíve kétségbeesetten elszorult.

Kivette a hangszert a zsebéből és térdén kettétörte.

A nyulszőr kalapot komolyan a homlokába vonta és hosszú lépésekkel, hátrafont kézzel ment hazafelé, hogy néhány napig a plébános-körtéket szagolgassa a szülei ház padlásán.

- Jaj, de szeretem, - remegett fel benne a hang, miközben a vén cselédától a gyermekei után tudakozódott és pörkölt halat rendelt vacsorára.

A két karját összekulcsolta a fején, mint a szerelem bolondjai...

- Ha a billárdos szabó, vagy az orleansi herceg keresnének, nem vagyok itthon, - szólt a régi cselédasszonyhoz.